

DOBROVOLNICTVÍ STUDENTŮ

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DOBROVOLNICKOU PARTICIPACI

Kristýna Lánská

Bakalářská práce

Praha 2013

Vedoucí práce: Mgr. Magdaléna Šťovíčková Jantulová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 5. 2013

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala mé vedoucí Mgr. Magdaléně Šťovíčkové Jantulové za její cenné připomínky. Dále patří velký dík Mgr. et Mgr. Ondřeji Špačkovi, který mi poskytl bezpočet konzultací ve věci dotazníkového šetření a následné analýzy dat. Dále děkuji studijnímu oddělení za morální podporu a poskytnutí kontaktů na studenty. V neposlední řadě patří dík i rodičům, kteří nakonec rozdýchali, že si kvůli této práci studium o rok prodlužuji.

Obsah

1 ÚVOD.....	6
2 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
2.1 Vymezení pojmu dobrovolnictví pro kontext této práce.....	11
2.2 Faktory ovlivňující dobrovolnickou participaci	13
2.2.1 Faktor primární referenční skupiny.....	14
2.2.2 Faktor minulé zkušenosti.....	16
2.2.3 Faktor neformálního dobrovolnictví.....	17
2.2.4 Faktor členství v neziskové organizaci.....	18
2.2.5 Faktor finančního dárcovství.....	19
2.2.6 Faktor aktivního občanství.....	21
2.2.7 Faktor placené práce	22
3 METODOLOGICKÁ ČÁST.....	24
3.1 Výzkumné otázky a hypotézy.....	24
3.1.1 Jakou podobu má dobrovolnictví u studentů FHS?	24
3.1.2 Jaký je vztah mezi jednotlivými faktory a dobrovolnictvím studentů FHS?.....	25
3.1.3 Který z faktorů má nejsilnější vliv na dobrovolnictví?	26
3.2 Problematika kauzality.....	26
3.3 Technika sběru dat.....	27
3.4 Cílová populace a výběr vzorku.....	27
3.5 Konstrukce dotazníku a realizace dotazníkového šetření.....	28
4 ANALYTICKÁ ČÁST	30
4.1 Popis vzorku.....	30
4.2 Podoba dobrovolnictví u studentů FHS.....	32
4.2.1 Typologie dobrovolnické činnosti.....	32
4.2.2 Parametry dobrovolnické aktivity studentů FHS – stabilita, pravidelnost a způsob rekrutování.....	35

4.2.3 Bariéry v dobrovolnictví studentů FHS.....	38
4.3 Faktory ovlivňující dobrovolnickou participaci.....	39
4.3.1 Vliv primární referenční skupiny na dobrovolnictví studentů FHS.....	39
4.3.2 Vliv minulé zkušenosti na dobrovolnictví studentů FHS.....	41
4.3.3 Vztah mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím.....	43
4.3.4 Vztah mezi dobrovolnictvím a členstvím.....	45
4.3.5 Vztah dárcovství a dobrovolnictví.....	47
4.3.6 Vztah dobrovolnictví a aktivního občanství.....	49
4.3.7 Vztah mezi placenou prací a dobrovolnictvím.....	51
4.4 Porovnání faktorů.....	52
4.5 Závěrečná diskuze.....	54
5 ZÁVĚR.....	59
6 SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY.....	61
7 PŘÍLOHA.....	65

1 ÚVOD

Mé úvahy o bakalářské práci se z počátku odvíjely od toho, že bych ráda prozkoumala některou z dimenzí české občanské společnosti. Postupem času jsem dospěla ke zjištění, že právě dobrovolnictví je tou dimenzí, kterou hledám. Oproti jiným způsobům občanské participace je dobrovolnictví poměrně konkrétní jev, pod kterým si každý okamžitě něco vybaví. I když, jak ukáži později, s jeho definováním to není úplně jednoduché.

V době počátečních úvah o tématu práce jsem se sama potýkala se skloubením studia, brigády a dobrovolnické práce pro studentský spolek. Snažila jsem se také pro participaci ve spolku nadchnout další spolužáky, což mě často vedlo k úvahám, jaké překážky stojí této aktivitě v cestě. Přišlo mi proto přirozené zaměřit se na výzkum dobrovolnictví v populaci mi nejbližší, v populaci studentů.

Dopustila jsem se tedy prvních dvou základních redukcí, které jsou nutné v kvantitativním výzkumu (Disman, 2007). Jedná se o redukci tématu na dobrovolnictví a redukci populace na populaci studentů.

V současné době se řada výzkumů zabývá právě výzkumem dobrovolnictví zúženým na některou sociální skupinu. Zkoumají se především takové skupiny, u kterých se předpokládá, že v nich dřímá dobrovolnický potenciál. Narazila jsem proto na výzkumy, které se zabývají dobrovolníky mezi staršími lidmi, ženami, teenagery. Další takovou potenciální skupinou jsou pochopitelně studenti. Odborná literatura o kategorii mladých lidí (studentů) často hovoří jako o důležité demografické skupině (Francis, 2009), jejíž potenciál spočívá především v tom, že vysokoškolské prostředí nabízí pro dobrovolnictví vhodné podmínky (Musick, 2008, s. 233). To lze vystopovat i ve sporadické české literatuře zmiňující dobrovolnictví mladých lidí: „Mládí je období v naší zemi pro většinu vysokoškoláků a středoškoláků specifické tím, že nemusí pracovat pro obživu a především studují (...). Ve srovnání s lidmi v zaměstnání více disponují volným a flexibilním časem, který umožňuje se věnovat dobrovolnictví.“ (Pospíšilová, 2011, s. 115).

Výzkum dobrovolnictví v České republice zatím není nikterak rozšířený. První studií, která se po roce 1989 zabývá systematicky dobrovolnictvím, je *Dárcovství a dobrovolnictví* Pavola

Friče (2001). Tématu dobrovolnictví v ČR se okrajově věnuje i práce Vajdové *Česká občanská společnost 2004* (2005). V mé práci jsem ovšem nejvíce čerpala z relativně nového výzkumu Friče a Pospíšilové – *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století* (2010), která opravdu komplexně pojednává o českém dobrovolnictví. Nejnovější publikací, na kterou jsem narazila, jsou Fričovy *Tři tváře komunitního dobrovolnictví* (2012). Tato práce ale pomocí sekundární analýzy značně čerpá z výzkumu z roku 2010.

Již z tohoto krátkého přehledu vyplývá, že dobrovolnictví se v ČR zatím zkoumá na obecné rovině a odborná literatura zaměřená na dobrovolnictví jednotlivých sociálních skupin v ČR až na výjimky (Novotný - Dobrovolníci v nemocnicích, 2002) neexistuje. Odlišná situace panuje mezi bakalářskými a diplomovými pracemi (alespoň na UK). Zde již můžeme najít značné množství prací, které téma českého dobrovolnictví zkoumají na detailnější a tematicky vymezenější úrovni. Velmi častým formátem jsou nejrůznější případové studie a kvalitativní sondy dobrovolníků ve zdravotnictví. Můžeme narazit i na práce týkající se dobrovolnictví mladých lidí. Je to např. práce Ježové – *Dobrovolnictví mládeže ve věku 20-24 let* (2013) či práce Bělohávkové – *Dobrovolnictví mladých lidí: motivace a bariéry* (2010).

Z průzkumu české literatury mi tedy vyplynulo, že téma dobrovolnictví studentů může být v ČR považováno za doposud neprobádanou oblast, a že v této věci může být proto má práce přínosná.

V oblasti zahraniční odborné literatury je situace pochopitelně odlišná. Výzkumy v zemích, kde má občanská společnost delší trvání, se již zaměřují na aktuální problematiku spojenou s ukotvením dobrovolnictví v nejrůznějších strukturách. Příkladem zahraničního výzkumu v oblasti dobrovolnictví studentů je studie Holdsworthové a Quinnové (2010), která upozorňuje na novou vlnu politického zájmu o dobrovolnictví v oblasti vysokoškolského vzdělávání. Autorky vidí původ tohoto jevu ve Spojených státech a upozorňují na možná úskalí snahy zapojit studenty do dobrovolnictví za každou cenu. O vlně politického zájmu o dobrovolnictví se u nás rozhodně hovořit nedá. Ani samotné vysoké školy nevyvíjejí snahu zapojovat své studenty do dobrovolných aktivit, jak je v amerických kampusech běžnou praxí.

Domnívám, že zde mohu tvrdit, že dalším v naší společnosti doposud neukotveným konceptem je představa dobrovolnictví jakožto mostu mezi studiem a zaměstnáním. Studie Holdsworthové (2010) a Francisové (2009) tento jev zmiňují v souvislosti se vznikem nových

motivací, které se tak s dobrovolnictvím mohou pojit. V České republice se ale představa dobrovolnictví jako dobré položky do CV zatím neuchytila.

Mezi další trendy v dobrovolnictví, které jsou spojené se studenty-dobrovolníky, patří tendence středních a vysokých škol zapojovat své studenty do dobrovolnictví pomocí povinné komunitní služby (*mandatory community service*) a programů na zapojení se do dobrovolnictví (*service-learning programs*). Musick (2008) a Janoski (1998) vyjadřují obavu nad tím, zda takto „vynucené“ dobrovolnictví není podkopáním jeho samotné podstaty (viz definice níže).

V ČR se zapojení studentů do dobrovolnictví v rámci studia objevuje zřídka. Spíše ojedinělým příkladem je Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity, která již od roku 1998 zaštiťuje a koordinuje dobrovolnické programy, do kterých se zapojují primárně studenti této fakulty. Jedná se o dobrovolnou práci nad rámec studia, nicméně v některých případech je tato práce odměňována zápočtem či uznáním praxe (Janečková, 2008).

Rozhodla jsem se ve své práci jít cestou kvantitativního výzkumu a prověřit, které faktory mohou mít vliv na to, že se student stane dobrovolníkem. Pro zvládnutelnost takového výzkumu jsem se rozhodla provést ho pouze na populaci studentů bakalářského oboru Studium humanitní vzdělanosti na FHS UK. Tímto postupem jsem pochopitelně způsobila značné omezení v reprezentativnosti výsledků výzkumu pro vysokoškolské studenty obecně, protože humanitně zaměřené studium může být samo o sobě silným faktorem ovlivňujícím dobrovolnictví. Nicméně existuje zde možnost provést v budoucnu obdobný výzkum na technicky zaměřených studentech a výsledky poté porovnat.

Výhodou mnou zvolené populace je její velikost a homogenita z hlediska studijního zaměření. Na Fakultě humanitních studií je pouze jeden bakalářský obor, který v době mého výzkumu aktivně studovalo více než 1000 studentů. Výsledky mého výzkumu jsou tedy reprezentativní alespoň pro tuto populaci, což může být zajímavou informací pro fakultu samotnou. FHS je svým oborovým zaměřením velmi příhodné prostředí pro pěstování dobrovolnictví mezi studenty, fakulta ho ale nikterak organizačně nepodporuje. Vedení fakulty sice oficiálně zaštitilo studentský spolek Studenti FHS UK, o. s., z pohledu členky spolku ale vidím, že dobrovolné a spolkové aktivity na fakultě narážejí na vysokou anonymitu a individualitu panující mezi studenty bakalářského oboru. Je proto škoda, že fakulta nepodniká žádné kroky

pro překonání těchto jevů. Podpora dobrovolnictví skrze fakultu by přitom mohla být jedním z jejich řešení a zároveň i možností, jak získat praxi v jinak velmi teoreticky zaměřeném studiu.

Populace studentů FHS je také zajímavá tím, že vliv některých v odborné literatuře často zmiňovaných faktorů okamžitě vylučuje. Je to například faktor věku či dosaženého vzdělání, které jsou v populaci studentů jedné fakulty takřka u všech jedinců stejně zastoupeny, a proto nemohou mít vliv na to, zda se student stane dobrovolníkem či nikoli. Na základě studia odborné literatury jsem postupně došla k sedmi faktorům, u kterých jsem se rozhodla ověřit, zda mají vliv na dobrovolnictví studentů FHS. Jedná se o následující:

- (1) faktor primární referenční skupiny
- (2) faktor minulé zkušenosti
- (3) faktor neformálního dobrovolnictví
- (4) faktor členství v neziskové organizaci
- (5) faktor finančního dárcovství
- (6) faktor aktivního občanství
- (7) faktor placené práce

Dalším cílem této práce je také popis toho, jak dobrovolnictví studentů na FHS vůbec vypadá – tzn. nakolik je intenzivní, jak moc je zastoupeno a pro jaké organizace studenti FHS nejčastěji pracují. S tím souvisí i snaha alespoň okrajově odhalit, zda je u studentů FHS patrný příklon k některému ze dvou vzorců dobrovolnictví - kolektivnímu či reflexivnímu. Tomuto posunu se hojně věnuje Lesley Hustinx (2003, 2010). V českém prostředí pak tuto problematiku poměrně zevrubně rozebírá již výše zmíněná publikace Friče a Pospíšilové (2010).

Práce je rozdělena do tří základních částí. V Teoretické části představuji definici dobrovolnictví a na základě odborné literatury popisuji mnou vybrané faktory. V Metodologické části se věnuji stanovení výzkumných otázek a hypotéz, komentuji tvorbu vzorku a dotazníkového šetření. Konečně v Analytické části jsou představeny výstupy ze

statistického zpracování dat získaných výzkumem. Do této části jsem zařadila také závěrečnou diskuzi, ve které analytické výstupy souhrnně komentuji.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vymezení pojmu dobrovolnictví pro kontext této práce

Pro svou práci jsem se rozhodla použít definici dobrovolnictví od Dekkera a Halmana (2003 IN Frič, Pospíšilová, 2010), shledávám ji srozumitelnou a navíc se jedná o definici, která již byla využita v rámci výzkumu dobrovolnictví v ČR, což znamená, že je „odzkoušená“ na naše kulturní prostředí.

Tato definice dobrovolnictví je vymezena čtyřmi body:

- (1) dobrovolnictví je nepovinné
- (2) dobrovolnictví je bez nároku na odměnu, neplacené
- (3) dobrovolnictví je ve prospěch druhých
- (4) dobrovolnictví má organizační kontext

Autoři, kteří tuto definici využívají, ale také jedním dechem doplňují všechny její limity (Frič, 2010, Pospíšilová IN Skovajsa, 2010). Jak jsem již zmiňovala výše, ne každá dobrovolnická práce je vždy stoprocentně svobodně zvolená. Jsou často situace, kdy se dobrovolnický angažujeme, protože nás k tomu někdo tlačí (např. škola, rodiče, partner...), či máme pocit špatného svědomí a snažíme se tak splatit dluh společnosti.

Za dobrovolnickou práci sice nedostáváme peníze, ale můžeme obdržet jisté benefity (zápočet, suroviny, protislužbu, volný vstup...). Je i poté tato práce bez nároku na odměnu (viz druhý bod definice)?

Ani s vymezením „druhých“ (třetí bod definice) to není jednoduché. Většina autorů se shoduje v tom, že druhými nemyslíme nejbližší rodinu, příbuzné, partnera, protože této skupině lidí vypomáháme díky odlišným motivacím, než které nás vedou k dobrovolnické práci. Pospíšilová se ale navíc zabývá otázkou, zda je čistým dobrovolnictvím i výpomoc pro uzavřenou skupinu (např. v rámci sportovního klubu) (Pospíšilová IN Skovajsa, 2010). Proto v odborné literatuře najdeme podrobnější rozlišení dobrovolnické činnosti na vzájemně

prospěšnou a veřejně prospěšnou. Pro svou práci jsem se rozhodla nevyčleňovat vzájemně prospěšnou práci mimo definici dobrovolnictví.

Konečně poslední čtvrtý bod označuje další rozdělení dobrovolnictví, a sice na formální a neformální. V mé práci jsem se rozhodla zabývat formálním dobrovolnictvím, které se uskutečňuje skrze organizace, anebo pro ně, a má tedy organizační kontext. Oproti tomu neformální dobrovolnictví představuje přímou pomoc lidem v našem okolí (mimo rodinu), bez zprostředkování nějakou organizací. Neformální dobrovolnictví také není úplně snadno odlišitelné např. od reciproční výpomoci, jak upozorňuje Musick (2008). I z tohoto důvodu jsem se ho do své definice dobrovolnictví rozhodla nezařadit. V práci se mu nicméně věnuji, protože jsem se rozhodla začlenit neformální pomoc mezi faktory, které mohou (formální) dobrovolnou aktivitu podporovat. Pokud tedy užívám samotného pojmu „dobrovolnictví“, mám tím vždy na mysli dobrovolnictví formální.

Pojem dobrovolnictví v mé práci zasazuji do kontextu občanské společnosti, tedy do sféry ležící mimo sféru politickou, rodinnou a tržní (Skovajsa, 2010). Do definice dobrovolnictví proto v mé práci nezahrnuji firemní dobrovolníky – tj. dobrovolníky pracující pro soukromou firmu a dobrovolníky, jejichž práce je organizována jejich zaměstnavatelem (Frič, Pospíšilová, 2010). Dále do mé definice nezahrnuji dobrovolnictví v oblasti neobčanské společnosti. Jedná se o oblast radikálních, xenofobních a protidemokratických hnutí (Stachová, 2008).

Problematické může být rozlišení dobrovolnictví v rámci politické sféry a mimo ni. Jak naznačuje Musick (2008) mezi nepolitickým dobrovolnictvím a politicky zaměřeným aktivismem není úplně přesně stanovená hranice. Hraničním příkladem jsou *advokační dobrovolnické organizace*, které se snaží působit na veřejnou politiku a usilují o změnu (Musick, 2008). Rozhodla jsem se tento typ dobrovolných organizací pod mou definici dobrovolnictví zahrnout. Sidney Verba se ve své knize *Voice and Equality* (Verba, 1995) zabývá primárně politicky orientovaným dobrovolnictvím, nicméně i zde vypichuje, že nepolitické a politické dobrovolnictví nejsou dvě jednoznačně oddělitelné kategorie. Tvrdí, že i dobrovolnická aktivita mimo politiku je s politikou do určité míry propojená – takové dobrovolné organizace často zasahují do sfér (např. řešení sociálních problémů), které jsou jinak doménou politiků. Ve své práci jsem se vyloženě politicky orientované občanské aktivity (volby, podepsání petice, happening...) rozhodla zahrnout pod kategorii *aktivního občanství*.

Příčemž zde také zkoumám, zda může mezi tímto aktivním občanstvím a „nepolitickým“ dobrovolnictvím existovat nějaký vztah.

Shrnu nyní mnou zvolenou definici dobrovolnictví:

- Dobrovolnictví je neplacená práce vykonaná skrze organizaci nebo pro organizaci.
- Nejedná se o dobrovolnou práci pro rodinu a blízké přátele.
- Dobrovolnickou práci považuji za neplacenou, i když jedinec obdrží náhradu výdajů nebo symbolickou odměnu.
- Jedná se o dobrovolnictví v kontextu občanské společnosti. Nezkoumám proto dobrovolnictví firemní či dobrovolnictví v rámci nedemokratických, xenofobních a radikálních hnutí.
- Do definice nezahrnuji politické dobrovolnictví (kromě dobrovolnické práce pro advokační neziskové organizace). Politické dobrovolné aktivity řadím do kategorie aktivního občanství.

2.2 Faktory ovlivňující dobrovolnickou participaci

V odborné literatuře najdeme množství faktorů, které autoři prezentují jako ty, jež mohou mít na dobrovolnictví pozitivní či negativní vliv. Na základě této literatury jsem vybrala celkem sedm faktorů, u kterých jsem předpokládala, že mohou mít vliv, zda se student stane dobrovolníkem či nikoli (nezajímala jsem se již o vliv na intenzitu či další modality dobrovolnictví). Na tomto místě nebudu předkládat vyčerpávající výčet všech dalších faktorů, které jsem zamítla. U některých jsem jednoduše předpokládala, že jejich zastoupení nebude v populaci studentů vysoké (př. počet dětí, aktivní účast v církvi, povolání, manželství, etnikum...), jiné jsou téměř u všech studentů zastoupeny stejně (věk, dosažené vzdělání, obor studia...). Další jsem nezvolila díky jejich neaplikovatelnosti na české prostředí (kariérní motivace, dobrovolnická praxe na VŠ...). Obecně jsem se také nechtěla věnovat výzkumu hodnot a motivací, které mohou s dobrovolnictvím souviset. Domnívám se, že jejich studium je vhodnější pro psychologicky ukotvenou práci. Jelikož se navíc jedná o značně abstraktní koncepty, jejichž měření vyžaduje složitější postupy, ověření jediné motivace by tak mohlo

zabrat celou práci. Mým cílem bylo ověřit faktorů více, čímž jsem si chtěla zvýšit šanci, že objevím alespoň jeden ukazatel dobrovolnictví.

2.2.1 Faktor primární referenční skupiny

Odborná literatura často zmiňuje v souvislosti s dobrovolnictvím jedince jeho sociální okolí a řeší, jaký vliv může toto okolí mít na skutečnost, že se jedinec stane dobrovolníkem. Jelikož jsem pod tento faktor chtěla zahrnout jak rodinné příslušníky, tak i nejbližší přátele, zvolila jsem označení primární referenční skupina, které všechny tyto jedince zahrnuje.

Primární skupina je dle Sociologického slovníku „skupina, jejíž členové jsou vůči sobě v častých, relativně intimních, přímých a převážně emočně určených osobních vztazích (...). Členové se silně ovlivňují, a proto se u nich vytvářejí podobné postoje, hodnotové představy a normy.“ (Jandourek, 2001, s. 217)

Skupina referenční (neboli vztažná) je „(...) skupina lidí, ke které vzhlížíme a s kterou se porovnáváme tehdy, když hodnotíme sami sebe a své životní postoje.“ (Jandourek, 2001, s. 217)

Můžeme najít množství literatury, která se věnuje dobrovolnictví v rodině. Studie Sarah Mustillové (2004) má za bernou minci, že rodina je důležitým „přenašečem“ dobrovolnictví a dále se zabývá způsobem, jakým se tento přenos v rámci rodiny děje. Mustillová zkoumá vliv dobrovolnictví matky na dceru, kde matku považuje za důležitý sociální kontakt, který může dobrovolnictví spustit. Autorka upřednostňuje toto vysvětlení před možným vlivem socializace v rodině k hodnotám, které mohou posléze k dobrovolnictví vést. Obdobný problém řeší také Musick (2008, s. 225-232).

Henriksenova dánská studie (2008) uvádí také dobrovolnictví členů rodiny jako významný faktor, který má na dobrovolnictví vliv. Obdobně jako mnohé další zmiňuje, že dobrovolnictví členů rodiny zvyšuje šanci, že bude jedinec do dobrovolnictví zapojen – že ho někdo, komu důvěřuje, osloví. „Nebýt osloven“ je přitom jednou z nejčastěji uváděných bariér k dobrovolnictví (Sundeen, 2007, Verba, 1995).

Z mé perspektivy je zajímavá také práce Julie Francisové (2009), která zkoumá vliv referenční skupiny přímo na univerzitních studentech. Do referenční skupiny zahrнула členy rodiny a

blízké přátele. Její výzkum potvrdil, že dobrovolnictví univerzitních studentů závisí na dobrovolnictví rodičů, sourozenců a blízkých přátel.

Další práce dávají dobrovolnictví do vztahu se sociálním kapitálem¹ (Sundeen, 2007, Henriksen, 2008), pod který lze také zahrnout rodinné vazby. Mimo ně pod něj spadá i síť přátel, od jejíž kvality a velikosti se může dobrovolnictví také odvíjet. Wilson (2000) obecně poukazuje na vyšší efektivitu oslovení v případě, že se jedná o osobu blízkou. Rozhodla jsem se tedy kromě rodiny do primární referenční skupiny zahrnout také *blízké přátele*.

Mnoho výzkumů sleduje faktor manželského statusu a jeho vliv na dobrovolnictví (např. Wilson, 2000, Sundeen, 2007). V případě studentů jsem nepředpokládala, že by měl tento faktor vysoké zastoupení. Nechtěla jsem ale také úplně opomenout možný vliv *partnerů a partnerek* na rozhodnutí jedince stát se dobrovolníkem. Z tohoto důvodu jsem je pod tento faktor zahrнула také.

Existují samozřejmě i další sociální skupiny, které mohou mít na dobrovolnictví vliv – např. kolegové z práce, učitelé, faráři apod. Jak jsem však zmínila výše, není v mých silách na tomto místě vyčerpávat naprosto všechny faktory a jejich modality, je to možný prostor pro další podobné výzkumy.

Mým cílem také není popis, jak se dobrovolnictví v sociálních sítích a skupinách přenáší. V mé práci jsem se rozhodla pouze ověřit, zda vůbec u studentů existuje ve věci dobrovolnictví vazba na jejich nejbližší okolí.

K tomuto faktoru jsem se tedy rozhodla stanovit následující hypotézu:

H1: Dobrovolnictví nejbližších osob v okolí studenta má vliv na to, zda se stane dobrovolníkem.

¹ Sociálním zde rozumím pojetí pocházejícího od P. Bourdieu, tedy „množinu aktuálních nebo potenciálních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy z členství ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem (...)“ (Bourdieu IN Sedláčková, Šafr, 2005)

2.2.2 Faktor minulé zkušenosti

Jednou z možností, jak zkoumat dobrovolnictví, je perspektiva životní dráhy jedince. Je totiž nesporné, že naše aktuální životní fáze má vliv na to, zda se staneme dobrovolníky. V českém prostředí toto téma otevřela zatím jen Pospíšilová (2010).

Podle aktuální životní fáze lze předpokládat odlišnou minulou zkušenost s dobrovolnictvím. Zatímco u studentů středních škol bude minulé zkušenost značně ojedinělá, u osob důchodového věku může být naopak dalekosahající a navíc ovlivněná odlišným pojetím dobrovolnictví za minulého režimu.

U typických vysokoškolských studentů, kteří nastoupili do tohoto studia ihned po maturitě, lze předpokládat, že minulé zkušenost, která je mohla nějak formovat, pochází z jejich středoškolských let. Jak navíc zmiňuje Musick, změna střední školy za vysokou je důležitým životním mezníkem a posunem k dospělosti (Musick, 2008, s. 233). Rozhodla jsem se tedy, že budu zkoumat pouze takovou minulou zkušenost s dobrovolnictvím, která nastala do nástupu na VŠ.

Nesmíme ale opomenout, že do kategorie studentů mohou spadat i osoby v odlišné fázi životního cyklu. Nejčastěji je můžeme hledat mezi studenty kombinované formy studia.

Odborná literatura v naprosté většině předpokládá pozitivní vztah mezi minulou zkušeností s dobrovolnictvím a jeho pozdějším trváním. Již výše zmíněný Musick (2008, s. 236) ve své knize shrnuje, že dobrovolnictví na střední škole zvyšuje pravděpodobnost dobrovolnictví u jedinců, kteří poté nastoupí na školu vysokou a to opět podpoří další dobrovolnickou aktivitu ve středních letech.

Wilson (2000) dále naznačuje, že během středoškolského dobrovolnictví se v mladých lidech vytvoří prosociální postoje, které pak implikují dobrovolnickou aktivitu na vysoké škole i dále v životě.

Také kanadský výzkum dobrovolnictví prokázal, že zkušenost s dobrovolnictvím během primárního a sekundárního vzdělávání má vliv na pozdější dobrovolnictví (Hall, 2009).

Nejlépe nám o vztahu mezi minulou zkušeností a dobrovolnictvím mohou vypovědět longitudinální studie, které proměnu dobrovolníků v rámci jejich životního cyklu přímo zaznamenávají. Takovou studií je práce Janoskiho a kol. (1998), která shrnuje, že lidé, kteří se

věnují dobrovolnictví, mají tendenci u něho setrvat. Jako řešení pro podporu dobrovolnictví proto navrhuje cílit na mladou generaci.

Na základě výše uvedené literatury jsem stanovila následující hypotézu:

H2: Studenti, kteří se věnovali dobrovolnické práci před nástupem na VŠ, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky i nyní.

2.2.3 Faktor neformálního dobrovolnictví

Neformální dobrovolnictví chápu jako modalitu dobrovolnické participace, která má oproti formálnímu dobrovolnictví poněkud rozostřené hranice. Obecně se jedná o dobrovolnou pomoc, která není zprostředkována či realizována nějakou organizací. Definice neformálního dobrovolnictví se dále liší podle toho, komu je tato pomoc určena. Většinou se z ní vypouští pomoc pro příbuzné, i když někdy není jednoduché určit, kdo do této skupiny ještě spadá a kdo již nikoli (Frič, 2012). Neformální dobrovolnictví se tedy často chápe jako sousedská výpomoc, výrazně navázaná na určitou komunitu, je to ale zároveň i přímá pomoc člověku v nouzi či práce ve prospěch životního prostředí (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 75).

Předpokládat vztah mezi formální a neformální formou dobrovolnictví je logické. Obojí spadá do skupiny občanské angažovanosti a lze tušit, že formální a neformální dobrovolníky mohou spojovat stejné hodnoty a motivace (př. altruismus).

Výzkum v české společnosti ukázal, že tyto dvě oblasti lidské činnosti spolu úzce souvisí – 38% občanů se věnuje neformálnímu dobrovolnictví a 40% z nich se zároveň věnuje i formální pomoci (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 74). Jak ale naznačuje Frič, nemáme zatím dostatek dat pro to, abychom mohli tvrdit, zda mezi těmito dvěma doménami panuje symbióza či naopak konflikt (2012, s. 49). Musick (2008, s. 159) se v této věci přiklání spíše k pozitivní korelaci mezi oběma formami dobrovolnictví.

Existují ale i studie, které tento vztah zpochybňují. Henriksen a kol. (2008) zkoumal faktory, které mohou vést k formálnímu a neformálnímu dobrovolnictví a zjistil, že každá z forem vyžaduje odlišné dovednosti a zdroje. Tvrdí proto, že formální dobrovolnictví nemá na neformální pomoc vliv.

Jak dále upozorňuje Frič (2012), v české společnosti existují dva protichůdné vlivy působící obzvláště na komunitní podobu neformální pomoci. Z dob socialismu jsou lidé navyklí pomáhat si v neformálních sítích. Oproti tomu je zde ale tradice silného sociálního státu, která občany naučila přenášet odpovědnost za problémy na stát a také řešení nechat na něm (Frič, 2012). Je však možné, že s postupnou neudržitelností silného sociálního státu, začne tento vliv slábnout.

Z těchto důvodů mě pochopitelně zajímalo, zda vztah mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím objevím i u studentů a jak vysoce bude neformální dobrovolnictví zastoupeno.

Stanovila jsem proto následující hypotézu:

H3: Studenti, kteří dobrovolně pomáhají mimo formální struktury, budou s větší pravděpodobností i formálními dobrovolníky.

2.2.4 Faktor členství v neziskové organizaci

Jelikož ve své práci definuji dobrovolnictví jako neplacenou práci pro organizaci anebo práci organizací zprostředkovanou, lze očekávat, že značná část dobrovolníků bude pro organizaci nejen pracovat, ale bude také jejím členem. Důvodů pro tento vztah je mnoho. Musick (2008, s. 270-271) například uvádí, že členství v organizaci přináší informace o dobrovolnických příležitostech, pomáhá definovat roli dobrovolníka, dodává dobrovolnické práci na vážnosti a efektivitě atd. Musick také dodává, že členství v organizaci je důležitým sociálním zdrojem a zvyšuje tak šanci, že bude jedinec osloven, aby se dobrovolnický zapojil.

Stachová dále tvrdí, že členství v dobrovolných sdruženích může podporovat sociální kapitál a generalizovanou důvěru (2008, s. 27), což jsou faktory, které mají na dobrovolnictví pozitivní vliv.

Spojení dobrovolnické práce a členství ale není automatické. V odborné literatuře se často zmiňují dva odlišné vzorce či styly dobrovolnické participace. *Kolektivní neboli tradiční vzorec* je spojený s dlouhotrvajícím dobrovolnictvím, které se vyznačuje pevnou vazbou na organizaci, často spojenou se členstvím. Takovýto dobrovolnický závazek je chápán jako něco automatického, jedinec si svou práci nevybírání, je mu jednoduše přidělena a on to akceptuje

(Hustinx, Lammertyn, 2003). Oproti tomu *reflexivní styl* je spojený s epizodickým dobrovolnictvím, které není svázáno s jedinou organizací (proto tento styl také oslabuje souvislost s členstvím). Jedinec se nechová podle nějakého obecného závazku či étosu, ale vyhledává dobrovolnou aktivitu, aby uspokojil své zájmy (Hustinx, Lammertyn, 2003). Hustinx navíc upozorňuje, že tyto styly v současné společnosti koexistují a nezdá se, že by byly spojeny s konkrétní érou (2003). Přesto však v současné době můžeme cítit sílící příklon k reflexivnímu stylu, což také dle Musicka vysvětluje klesající počet členů oproti stále stejnému počtu dobrovolníků (2008, s. 380 - 381).

Existenci těchto vzorců v české společnosti potvrdil i výzkum Friče a Pospíšilové (2010). Ukázalo se, že zde převažuje kolektivní vzorec nad reflexivním. Potvrdil to i výzkum členské základny, který prokázal, že 91% formálních dobrovolníků je i zároveň členy organizace, pro kterou pracují (2010, s. 201). Tento styl je také typický spíše pro starší dobrovolníky. Bude proto zajímavé sledovat, jaký podíl dobrovolníků-členů se vyskytne mezi studenty FHS, kteří patří většinou ke generaci mladší.

Jsem si ale vědoma toho, že tento faktor je ze všech mnou vybraných faktorů nejproblematictější. Spíš nežli o faktor, který by měl nastavovat dobrovolnictví předpoklady, se jedná o určitou vlastnost dobrovolnické formální aktivity, způsob, jakým může být dobrovolník navázán na organizaci. U tohoto faktoru navíc nemusí být ani přítomno kauzální působení. Student se může jednoduše dobrovolníkem a členem stát v jednom momentě (více o problematice kauzality v Metodologické části). Vztah mezi členstvím a dobrovolnictvím je mnohem více explicitní než u ostatních faktorů. Přes tyto výtky se však chci tímto faktorem zabývat (z výše zmíněných důvodů), i když s ním budu v rámci analýzy zacházet spíše jako s faktorem v uvozovkách.

H4: Studenti, kteří jsou členy dobrovolné neziskové organizace, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky.

2.2.5 Faktor finančního dárcovství

Dárcovství a dobrovolnictví mohou být v lecčems provázané. Dárcovství je často spojováno s občanskou společností, protože je součástí fundraisingu dobrovolných neziskových organizací. V ČR tvoří dary od nadací, firem a jednotlivců 14% příjmů neziskového sektoru

(Pospíšilová IN Skovajsa, 2010). Jedná se navíc o vzrůstající část příjmů (Holland IN Skovajsa, 2010).

Nesmíme na druhou stranu opomíjet, že dárcovství může vyžadovat odlišné zdroje než dobrovolnictví. Zatímco dobrovolnictví vyžaduje čas a přímý kontakt s lidmi, dárcovství je časově nenáročné a může být anonymní (Pospíšilová IN Skovajsa, 2010).

Na rozdílnost zdrojů pro jednotlivé formy participace upozorňuje i Henriksen (2008). Ve svém výzkumu porovnává formální dobrovolnictví, neformální pomoc a neformální ekonomickou pomoc (*informal economic assistance*), kterou definuje jako pravidelnou finanční pomoc lidem mimo domácnost (2008, s. 197). Tato ekonomická pomoc se pojí s individuálními zdroji jako je příjem či zaměstnání. Nepojí se ale se sociálními faktory, jako je generalizovaná důvěra – naopak zde panuje negativní korelace. Henriksen tento jev vysvětluje tím, že lidé, kteří takto neformálně pomáhají, nutnost této pomoci chápou jako selhání společnosti a nedůvěru v ní (2008, s. 205).

Existují ale i studie, které vztah mezi dobrovolnictvím a dárcovstvím předpokládají a zkoumají. Například studie Wangové řeší dobrovolnictví jako jeden z faktorů, které mají na dárcovství pozitivní vliv. Je to způsobeno pro-sociální osobností dobrovolníka a také jeho důvěrou a provázaností s dobrovolnickou organizací (vidí proto, jak jsou peníze dárců potřebné a využívané) (Wang, 2008, s. 30). Výzkum Wangové tento vztah potvrdil.

Obdobně i kanadský výzkum dobrovolnictví předpokládá vztah mezi jednotlivými formami sociální podpory (dobrovolnictví, neformální pomoci a dárcovství). To je podpořeno i čísly z výzkumu, podle kterých se 41% Kanadčanů věnuje dvěma formám zároveň a 37% se věnuje zároveň všem třem formám. Vzájemná provázanost těchto forem roste navíc i s intenzitou – tedy ti, kteří dávají více peněz a věnují více hodin dobrovolnické práci, se také častěji věnují více formám sociální podpory zároveň (Hall, 2009).

Podle průzkumu STEM z roku 2004 v české společnosti v tomto roce darovalo 47% občanů finanční obnos některé neziskové organizaci. Výzkum také prokázal, že na dárcovství má pozitivní vliv vzdělání (Pospíšilová IN Skovajsa, 2010). I z tohoto důvodu bude zajímavé sledovat výši dárcovství u studentů a její případnou provázanost s dobrovolnictvím.

H5: Studenti, kteří darují peněžní obnos neziskové organizaci, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

2.2.6 Faktor aktivního občanství

Dalo by se říci, že dobrovolnictví spadá pod kategorii občanství a je jedním z jeho projevů. Překryv ale není zdaleka stoprocentní, protože ne úplně každá dobrovolnická činnost se dá pod občanství zahrnout (např. vyloženě nábožensky motivované dobrovolnictví) (Musick, 2008). Vedle dobrovolnictví však existuje řada dalších projevů občanského jednání, u kterých mě zajímalo, zda mohou mít na dobrovolnickou participaci vliv. Soubor těchto projevů jsem nazvala „aktivním občanstvím“.

Odborná literatura častěji řeší opačný vztah, kdy je dobrovolnictví předpokladem „dobrého občanství“. Musick (2008, s. 460-461) uvádí množství důvodů, proč se tak děje – dobrovolnictví vytváří důvěru, rozšiřuje síť kontaktů, učí občanským dovednostem, v neposlední řadě jedince seznamuje s aktuálními problémy ve společnosti. Obdobně řeší komplexitu vztahu mezi dobrovolnictvím a občanstvím také práce Milliganové a Fyfa (2005), ve které autoři reflektují aktuální tendenci rozvoje aktivního občanství skrz dobrovolnickou participaci.

Najdeme ale i práce, které předpokládají podobnou kauzalitu, ke které jsem se přiklonila já. Je to například práce Janoskiho a kol. (1998), která řeší množství nezávislých proměnných a jejich vliv na dobrovolnictví a zařazuje mezi ně také aktivní a pasivní občanství a politickou participaci. Jejich výzkum prokázal, že tyto proměnné mají na dobrovolnictví vliv. Podobně i dánský výzkum potvrdil, že zájem o politiku podporuje dobrovolnickou aktivitu (Henriksen, 2008).

V těchto studiích se ale také objevuje zpochybnění této kauzality, což naznačuje, že zrovna v případě faktorů občanství a politické participace bude jejich vztah k dobrovolnictví nejednoznačný. Janoski (1998, s. 516) naznačuje oboustrannost tohoto vztahu. Music (2008, s. 472) navíc přidává, že dobrovolnictví může být určitou alternativou k politické participaci, a proto by mohl mezi těmito formami participace v určitých případech existovat i negativní vztah.

Jak vidíme, vztah mezi dobrovolnictvím a „aktivním občanstvím“ je problematický. Přesto (anebo právě proto) jsem se rozhodla tento vztah prozkoumat a to z hlediska vlivu aktivního občanství na dobrovolnickou participaci studentů. Přikláním se totiž k představě tzv. syndromu obecné aktivity (*general activity syndrome*), který zmiňuje též Janoski (1998), a který v praxi znamená, že lidé aktivní v jedné oblasti občanské participace, budou aktivní i v oblastech jiných. Pod koncept „aktivního občanství“ jsem zařadila několik skupin aktivit. První skupinou jsou aktivity blížíící se politické participaci (volební účast, členství v politické straně...), další skupinou je aktivistická činnost (podepsání petice, happening...). Poslední skupinou je činnost, kterou bych nazvala aktivním „studentstvím“ (volby do akademického senátu...). Celkový přehled aktivit je podrobně rozepsán v Analytické části – podkapitola Vztah dobrovolnictví a aktivního občanství .

Stanovila jsem proto následující hypotézu:

H6: Studenti, kteří jsou aktivními občany, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

2.2.7 Faktor placené práce

K faktoru placené práce jsem dospěla na základě jedné z nejčastěji zmiňovaných bariér dobrovolnictví, kterou je nedostatek času (Sundeen, 2007, Musick, 2008, Pospíšilová, 2010). Otázku zaneprázdněnosti studentů jsem se rozhodla redukovat pouze na dimenzi placené práce, kterou lze poměrně přesně měřit a která je také v odborné literatuře dávána hojně s dobrovolnictvím do souvislosti.

Vztah placené práce a dobrovolnictví je často popisován jako nejednoznačný. Henriksen (2008, s. 198) uvádí, že prestižní povolání může jedinci přinést důležité občanské dovednosti, které mohou vést k rozvoji dobrovolnictví, na druhé misce vah se ovšem s takovým typem povolání mohou pojít vysoké časové nároky. Je otázkou, nakolik může mít placená práce studentů vliv na rozvoj jejich dovedností – pokud se jedná o brigádu v McDonalld's můžeme o tom s jistotou pochybovat.

Někteří autoři často zmiňují určité soupeření – dobrovolnictví a placené práce – o čas. Dle Pospíšilové (2010) se jedno odehrává na úkor druhého, zaměstnání figuruje často jako protipól dobrovolnictví, nicméně i přesto zde může existovat vzájemné sdílení zkušeností a

dovedností a také sociálních kontaktů. Musick (2008) také zmiňuje výhody, jaké může přinést zaměstnání pro dobrovolnickou činnost (kontakty, zapojení do komunity, oslovení...). Přivádí nás na zajímavou myšlenku odlišného vztahu mezi prací a dobrovolnictvím. Tvrdí, že určitá úroveň intenzity práce může být naopak pro dobrovolnictví velmi prospěšná. Dobrovolnictví se budou tak spíše věnovat lidé, kteří jsou obecně aktivní a stíhají kombinovat více aktivit, mezi které může patřit i práce a dobrovolnictví (Musick, 2008, s. 150). Do takové skupiny by mohli spadat i studenti, zaměstnaní částečně studiem a částečně brigádou. Je otázkou, zda se k tomuto rozvrhu hodí i dobrovolnictví.

Autoři se však liší i v tom, k čemu spíše dobrovolnictví přirovnávají. Zatímco např. Pospíšilová (2010) naznačuje, že dobrovolnictví spadá do volnočasových aktivit, Wilson (1997) se přiklání spíše k podobnosti mezi dobrovolnictvím a placenou prací a hledá tedy společné faktory pro oba typy práce.

Warburtonová a Croiser (2001) berou dostatek volného času jako hlavní předpoklad pro dobrovolnictví. Takový předpoklad dle nich splňují hlavně nepracující mladí lidé. Sami však také přiznávají, že mít pouze volný čas nestačí.

V mé práci jsem se rozhodla zjistit, jakým způsobem může placená práce u studentů ovlivnit jejich dobrovolnickou aktivitu. Jedná se pouze o jednu z dimenzí jejich časové vytiženosti, která je ale nejnáze měřitelná. Zajisté existují další faktory, které mají vliv na nedostatek času, a tedy brání v možnosti dobrovolně se zapojit (př. zdravotní problémy, nejrůznější volnočasové aktivity, rodina). Jejich výzkum ve vztahu k dobrovolnictví tedy přenechávám pro jiné.

H7: Studenti, kteří mají placenou práci, budou s menší pravděpodobností dobrovolníky.

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

V této části práce představím metodologické postupy, které jsem se rozhodla využít k ověření vlivu výše uvedených faktorů na dobrovolnictví. Moje práce se odehrává v intencích kvantitativního výzkumu, od toho se pochopitelně odvíjí i celá metodologie (volba měřících nástrojů, vzorku, sběru dat apod.)

3.1 Výzkumné otázky a hypotézy

Na základě výše zmíněného teoretického ukotvení a výběru možných faktorů jsem došla k několika základním výzkumným otázkám, na které jsem se pomocí výzkumu snažila nalézt odpovědi.

3.1.1 Jakou podobu má dobrovolnictví u studentů FHS?

Tato otázka uvozuje popisnou část mého výzkumu. Snažila jsem se odhalit, jak vypadá dobrovolnictví studentů FHS - v jakých organizacích studenti dobrovolně participují (případně, které organizace jim práci zprostředkovávají), jak často a jak dlouho se dobrovolnictví věnují. Zajímalo mě také, jak jsou mezi studenty-dobrovolníky zastoupeni muži a ženy, kombinovaní a prezenční studenti. Do popisné části jsem se rozhodla zahrnout i způsob, jakým se studenti k dobrovolnické činnosti dostali. Zajímala jsem se také o bariéry, které je v dobrovolnické činnosti omezují, případně ji zcela znemožňují.

Mým cílem bylo také z různých indikátorů zjistit, zda má dobrovolnictví studentů na FHS charakter spíše tradičního nebo reflexivního vzorce². Tyto vzorce identifikuji na základě propojení dobrovolnictví a členství, typologie a počtu organizací, do kterých jsou studenti zapojeni. Vzorce dobrovolnictví mohou také souviset se způsobem rekrutování nových dobrovolníků.

² O vzorcích se zmiňuji v souvislosti s faktorem členství v Teoretické části.

3.1.2 Jaký je vztah mezi jednotlivými faktory a dobrovolnictvím studentů FHS?

Na tuto otázku jsem odpověděla na základě analýzy vztahu mezi jednotlivými faktory a dobrovolnictvím studentů FHS. Zajímalo mě, zda mezi faktorem a dobrovolnictvím existuje nějaký vztah a zda je tento vztah pozitivní či negativní. Mým primárním cílem bylo odhalit faktory, které nějakým způsobem pozitivně ovlivňují výskyt dobrovolnictví u studentů. Nicméně i vyvrácení vlivu faktoru na dobrovolnictví, který teoretická literatura jinak předpokládá, může být zajímavým výsledkem.

Jednotlivé hypotézy jsem uvedla již průběžně v Teoretické části. Pro větší přehlednost je ale souhrnně uvedu také na tomto místě.

H1: Dobrovolnictví nejbližších osob v okolí studenta má vliv na to, zda se stane dobrovolníkem.

H2: Studenti, kteří se věnovali dobrovolnické práci před nástupem na VŠ, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky i nyní.

H3: Studenti, kteří dobrovolně pomáhají mimo formální struktury, budou s větší pravděpodobností i formálními dobrovolníky.

H4: Studenti, kteří jsou členy dobrovolné neziskové organizace, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky.

H5: Studenti, kteří darují peněžní obnos neziskové organizaci, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

H6: Studenti, kteří jsou aktivními občany, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

H7: Studenti, kteří mají placenou práci, budou s menší pravděpodobností dobrovolníky.

3.1.3 Který z faktorů má nejsilnější vliv na dobrovolnictví?

Má poslední otázka se odvíjela od snahy poměřit sílu jednotlivých faktorů mezi sebou a zjistit, který faktor má nejsilnější vliv na dobrovolnictví studentů. Tento typ analýzy dodal mému výzkumu další rozměr, pomohl totiž odhalit, které z faktorů mohou mezi sebou o vliv zápasit a které jsou svým vlivem oproti jiným zanedbatelné.

3.2 Problematika kauzality

Celým mým pátráním po faktorech, které mohou mít vliv na dobrovolnictví, mě provází problematika kauzality. Často jsem narážela na situace, kdy nebylo možné jednoznačně určit, zda vede kauzální vztah od faktoru k dobrovolnictví, či je tomu naopak. Pro ujasnění kauzálního vztahu je totiž nutné vědět, zda naše odhadovaná příčina (faktor) leží časově před následkem (dobrovolnictví). Ověření takového časového sledu lze dle Dismana provést jen experimentální metodou či přímým pozorováním (Disman, 2007, s. 28). Dotazníkové šetření, které jsem pro svůj výzkum zvolila já, je v této věci značně omezené. I přesto jsem se pokusila problémy s kauzalitou minimalizovat.

U faktoru primární referenční skupiny jsem analyzovala vliv blízkých osob, které se věnují dobrovolnictví *déle* než dotazovaný student. Tak jsem alespoň nějakým způsobem zajistila časový sled příčiny a následku. U faktoru minulé zkušenosti jsem se rozhodla ptát na zkušenost před nástupem na vysokou školu, abych tuto zkušenost lépe oddělila od aktuální životní situace studentů a mohla tak lépe předpokládat kauzální vztah. U faktoru placené práce, kde jsem očekávala negativní vliv na dobrovolnictví, lze spíše předpokládat, že nedostatek času způsobeného nutností pracovat zaviní nemožnost věnovat se také dobrovolnictví, než aby existence dobrovolnictví zabránila zapojení do placené práce. Na tomto místě se ale jedná čistě o můj úsudek.

U faktorů dárcovství, neformálního dobrovolnictví, členství a aktivního občanství se již velmi těžko odhaduje, kterým směrem může být kauzální vztah veden. U těchto faktorů se musíme spokojit pouze s tím, že ověříme, zda zde nějaký vztah vůbec je, a to nám může poskytnout prostor pro další úvahy (případně výzkumy) pátrající po kauzalitě více do hloubky.

3.3 Technika sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem zvolila standardizovaný dotazník. Je to technika, která se hodí ke kvantitativnímu výzkumu, neboť v dnešní době internetu umožňuje za nulové náklady získat data od značného množství jedinců. Standardizací dochází pochopitelně k silné redukci získané informace, což je v tomto případě daní kvantitativního přístupu.

Nevýhodou dotazníkového šetření je vedle redukce získané informace také problém s nízkou návratností. Dle Dismana (2007) se jedná o další systematickou redukci, kdy určitá část populace odmítne dotazník vyplnit, my však nemůžeme zjistit, proč tomu tak je a nevíme tedy ani, jak by vypadaly výsledky výzkumu, kdyby se tato část populace výzkumu účastnila. Více o návratnosti ve svém výzkumu pojednám v podkapitole Konstrukce dotazníku a realizace dotazníkového šetření.

3.4 Cílová populace a výběr vzorku

Jak jsem se zmínila v úvodu, za cílovou populaci jsem zvolila studenty bakalářského programu Studium humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií. V práci tuto populaci nejčastěji označuji jako „studenti FHS“, i když přesnější termín by bylo „studenti SHV“, zkratka SHV však není tak vžitá, proto zde upřesňuji, že v populaci jsou zahrnuti pouze bakalářští studenti.

Rozhodla jsem se nezařadit do populace studenty magisterských oborů, protože tyto obory jsou již velmi specializované, což by mohlo působit jako další faktor ovlivňující dobrovolnickou participaci (lze očekávat, že zastoupení dobrovolníků v populaci studentů Katedry studií občanské společnosti bude výrazně vyšší než u jiných oborů). Dále jsem do populace zahrнула pouze aktivně studující studenty, tj. ty, kteří nemají studium přerušeno a nejsou na stáži v zahraničí.

K výběru vzorku jsem zvolila pravděpodobnostní výběr, v rámci kterého má každý jedinec stejnou šanci, že bude pro výzkum vybrán (Disman, 2007). Tím jsem chtěla eliminovat zkreslení, které by mohlo nastat, kdybych dotazník distribuovala např. jen mezi studenty určitých kurzů nebo náhodně na chodbě. Výhodou mnou zvolené populace bylo, že s pomocí studijního oddělení bylo možné vytvořit seznam všech studentů, kteří byli ke dni 12. 6. 2012

vedeni jako aktivní studenti bakalářského oboru. Z tohoto seznamu jsem posléze pravděpodobnostním výběrem vytvořila vzorek.

Na základě konzultací jsem vycházela z předpokladu, že by bylo vhodné, aby mi na dotazník odpovědělo alespoň 100 studentů-dobrovolníků. Podle posledních výzkumů se v české populaci vyskytuje přibližně 30% dobrovolníků (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 76). Díky těmto předpokladům jsem proto došla k tomu, že by mělo stačit zaslat dotazník 600 studentům. Z celkového počtu 1050 studentů jsem ve spolupráci s Mgr. et Mgr. Ondřejem Špačkem vybrala náhodně 600 studentů. Takto jsem dospěla k vytvoření vzorku, který může být považován za reprezentativní pro celou populaci studentů bakalářského oboru na FHS.

3.5 Konstrukce dotazníku a realizace dotazníkového šetření

Dotazník jsem vytvořila v elektronické podobě pomocí softwaru Lime Survey. Při jeho tvorbě jsem se výrazně inspirovala dotazníkem, který pro výzkum dobrovolnictví v roce 2010 použili Frič a Pospíšilová³. Většinu otázek jsem upravila tak, aby seděly na mou populaci (konkrétní úpravy uvádím v Analytické části v případech, kdy srovnávám moje data s výzkumem Friče a Pospíšilové). Dotazník byl určen dobrovolníkům i ne-dobrovolníkům. Některé otázky byly určeny pro obě skupiny, dotazník ale obsahoval i sadu otázek zaměřenou pouze na dobrovolníky. Dotazník byl podroben předvýzkumu, kdy jsem jej zaslala cca 15 studentům bakalářského oboru a zapracovala jejich kritické připomínky. Celý dotazník je možno shlédnout v příloze.

Dotazník byl 14. 6. 2012 zaslán 600 náhodně vybraným studentům. E-mailové adresy na tyto studenty mi poskytlo studijní oddělení pod podmínkou, že jich použiji pouze k potřebám anonymního výzkumu v rámci mé práce. Lime Survey páruje e-mailové adresy pomocí kódu, takže ani sám výzkumník nemůže zpětně dohledat, ke komu která odpověď patří. Tím je zajištěna dostatečná anonymita výzkumu.

Ve svém dotazníkovém šetření jsem se snažila co nejvíce eliminovat zkreslení vzniklé nízkou návratností. Dle Dimana (2007) je návratnost kolem 50% již úspěchem, proto jsem se snažila dosáhnout alespoň této hranice. Jelikož jsem studenty oslovovala pouze pomocí dotazníku,

³ Učinila jsem tak se svolením PhDr. Terezy Pospíšilové, PhD.

byly moje možnosti v této věci poněkud omezeny. V úvodním oslovení jsem se snažila motivovat studenty apelem na studentskou solidaritu. Výzkum jsem nechala běžet dostatečně dlouho (od 14. 6. 2012 do 31. 7. 2012) a po určité době jsem těm studentům, kteří doposud neodpověděli, zaslala e-mail s připomenutím. Upřednostnila jsem tuto metodu před dalším rozšířením vzorku. Tím bych totiž sice získala vyšší počet odpovědí, procentuálně by se ale návratnost nezlepšila a zkreslení by tudíž stále bylo vysoké.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

4.1 Popis vzorku

V dotazníkovém šetření se mi celkem podařilo získat **334** kompletně vyplněných dotazníků, což lehce překonalo předpokládanou 50% návratnost.

Podíl studentů-dobrovolníků byl však nižší, než jsem očekávala. Jejich podíl byl pouze **24%**⁴, což je méně oproti předpokládaným 30%.

To může být způsobeno odlišností populace studentů od celkové populace. Ve výzkumu Friče a Pospíšilové (2010) je mládež (15-24 let) označena za jednu ze skupin, které se málo podílejí na formální dobrovolnické participaci. U vzorku studentů humanitního oboru by se však dala očekávat participace naopak větší. Můj vzorek navíc zahrnuje starší jedince. Základní jádro sice tvoří lidé ve věku 19-25, ale jsou zde i starší (viz tab. 1).

Tab. 1: Věkové rozložení populace

Věk	%
19 – 25	80
26 a více ⁵	20

N=334

Je možné, že jsem k nižšímu počtu dobrovolníků mezi studenty došla díky položení úvodní otázky, která striktně oddělovala dobrovolníky od ne-dobrovolníků⁶. Snažila jsem se v otázce postihnout všechny modality mnou zvolené definice dobrovolnictví, což nebylo úplně snadné. Na stejné stránce byla sice ihned pod touto otázkou typologie dobrovolnických aktivit, ve kterých se nejistý jedinec mohl dohledat, je ale otázkou, kolik studentů tak učinilo.

4 N=79

5 nejvyšší věk byl 47 let

6 „Věnujete se dobrovolné práci pro nějakou dobrovolnou neziskovou organizaci (občanské sdružení, obecně prospěšná společnost apod.)? Uveďte ANO, pokud jste se takové práci věnoval/a v posledních 12 měsících. Odpovězte ANO, i pokud jste věnovala dobrovolnické práci organizované nebo zprostředkované nějakou dobrovolnou neziskovou organizací - byl/a jste např. na workcampu organizovaného INEX-SDA.“

Výzkum Friče a Pospíšilové (2010) byl prováděn osobním dotazováním, kde mohl tazatel nejistému jedinci předložit výčet dobrovolnických aktivit a tím mu pomoci zařadit se na tu či onu stranu. Já takovou možnost bohužel neměla.

Humanitně zaměřené studium může být jistě předpokladem pro vyšší podíl dobrovolníků mezi studenty, bohužel ale nemám k dispozici srovnání s obdobnými výsledky z jinak zaměřených škol. Zde se tedy otvírá prostor pro další potenciální výzkum.

Zvažovala jsem, zda do svého vzorku zahrnout i **kombinované studenty**. Volba této formy studia může naznačovat poněkud odlišný životní styl. Předpokládala jsem však, že v případě FHS nebude rozdíl mezi studenty bakalářského a kombinovaného studia tak propastný, protože ani obě formy studia nejsou stran časových nároků tolik rozdílné. Při pohledu na srovnání kombinovaných a prezenčních studentů je sice na první pohled patrný rozdíl ve věkovém rozložení, podíl dobrovolníků je ale v obou skupinách podobný (tab. 2). Rozhodla jsem se tedy nevyškrtnout kombinované studenty z mého vzorku, což by výrazně omezilo celkový počet dobrovolníků ve vzorku (ze 79 na 65).

Tab. 2: Srovnání kombinovaných a prezenčních studentů

	Podíl dobrovolníků %	Věk nad 25 let %
Kombinovaní studenti (N=69)	20%	74%
Prezenční studenti (N=256)	24%	5%

Vzorek je nevyvážený z hlediska podílu **mužů a žen**. To může být způsobeno větším podílem žen v bakalářském studiu na FHS a možná ještě umocněno větší ochotou žen odpovědět na dotazník. Z hlediska dobrovolnictví však rozdíl není nijak propastný, i když vidíme (viz tabulka 3), že studenti-muži se do dobrovolnictví zapojují o něco méně⁷.

⁷ V případě srovnání dobrovolnictví u pohlaví a odlišné studijní formy neprokázal Chí-kvadrát test významnou souvislost. Můžeme tedy konstatovat, že dobrovolnictví v případě studentů FHS se neliší podle pohlaví či formy studia.

Tab. 3: Srovnání mužů a žen

	Dobrovolnictví
Ženy (N=250)	25%
Muži (N=84)	19%

4.2 Podoba dobrovolnictví u studentů FHS

Ve svém dotazníku jsem množství otázek zacílila přímo na skupinu dobrovolníků. Zajímalo mě, jak tato skupina vypadá, čemu se nejčastěji věnuje a nakolik je její dobrovolnická participace stálá a intenzivní.

4.2.1 Typologie dobrovolnické činnosti

Jelikož se ve své práci zabývám především formálním dobrovolnictvím, je nasnadě ptát se po typu organizace, pro jakou (nebo skrze kterou) dobrovolník pracuje. V mém dotazníku jsem se inspirovala typologií zvolenou Fričem a Pospíšilovou (2010). Jejich typologie již byla upravena na české poměry a já jsem ji dále upravovala pro svou populaci studentů. Vyškrtla jsem ty organizace, které by v populaci studentů neměly převratné zastoupení (např. ženské organizace, sdružení rodičů, kluby důchodců). Rozhodla jsem se také nezahrnout skupinu organizací, které stojí na hraně mezi občanskou společností a ekonomickou či politickou sférou (př. politická strana, odbory, profesní komora). Dále jsem naopak zařadila organizace, které jsem v předloze postrádala (studentské spolky).

Z tohoto výčtu organizací pak Frič s Pospíšilovou vytvářejí několik větších kategorií. Tuto klasifikaci jsem opět s drobnými úpravami přejala. Organizace proto dále klasifikuji na nové advokační, nové servisní, staré zájmové a církevní organizace. Staré organizace mají své kořeny v bývalém komunistickém režimu či v době první republiky. Jsou spíše vzájemně prospěšné nežli obecně prospěšné – tj. usilují o prospěch svých členů, spíše než o obecné blaho (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 91). Advokační organizace se věnují obhajobě zájmů, zatímco servisní poskytují služby (Skovajsa, 2010, s. 41). Mimo tyto kategorie jsem ponechala církevní organizace.

Při pohledu na výsledky mého výzkumu (viz tabulka č. 4) vidíme dvě nejsilnější oblasti, ve kterých se profilují dobrovolníci na FHS. Jedná se o **staré zájmové organizace** a **nové servisní**

organizace (obojí zastoupeno podílem 43%). Tento výsledek koresponduje s výsledky, kterých se dobrali Frič s Pospíšilovou. V jejich výzkumu ale staré zájmové výrazně vedou nad novými servisními (viz srovnání tab. 4). Frič s Pospíšilovou navíc uvádějí, že mládež (15-24 let) je určitým tahounem v oblasti starých zájmových organizací (s. 93). V rámci mé populace už staré zájmové nevyčnívají, a to nejspíše z důvodu odlišného věkového rozložení než je výše zmíněná mládež (viz tab. 1).

V rámci populace studentů FHS je vidět jistý potenciál v kategorii nových advokačních organizací, které v populaci Friče a Pospíšilové zůstávají více upozaděny. Podle jejich dat je tato oblast silně vázaná na věkovou kategorii 25-34 let. Vyšší zastoupení těchto organizací v mé populaci proto lze opět odůvodnit věkovým složením. Lze také přihlédnout ke skutečnosti aspirace na vyšší dosažené vzdělání. Podle Friče a Pospíšilové se v advokačních organizacích nachází zvýšený podíl vysokoškolsky vzdělaných dobrovolníků (s. 94).

Církevní organizace jsem se rozhodla nechat stát mimo ostatní kategorie. Spektrum jejich činností by se dalo zařadit jak mezi nové servisní (sociální služby), tak i mezi nové advokační (obhajoba práv, humanitární pomoc). Z jejich podstaty je ale těžké církevní organizace označit jako „organizace nové“.

Tab. 4: Typologie dobrovolnických organizací a její zastoupení u dobrovolníků na FHS

Kategorie	Popis v dotazníku	% ⁸ Dobrovolníci na FHS N= 79	% Frič, Pospíšilová N=1017
Nové advokační	Organizace pro ochranu životního prostředí, práv zvířat	24%	11%
	Organizace zaměřené na obhajobu práv a zájmů (občanů, žen, práv menšin, organizace usilující o mír, poskytující humanitární pomoc...)		
	Nadace, podpora dobrovolnictví a organizace zprostředkující dobročinnost (charity apod.)		
Nové servisní	Organizace poskytující sociální služby (pomoc starým či postiženým, znevýhodněným dětem...)	43%	21%
	Organizace poskytující zdravotní služby (rehabilitační zařízení, hospic, Červený kříž...)		
	Workcamp (práce pro místní organizaci v zahraničí)		
Staré zájmové	Sportovní klub nebo sdružení	43%	81%
	Tradiční zájmové organizace (rybáři, pěstitelé, myslivci, včelaři...)		
	Mládežnické organizace (Skaut...)		
	Sbor dobrovolných hasičů		
	Studentské spolky a organizace		
	Kulturní organizace (pěvecké, taneční, hudební soubory, ochrana památek, ochrana památek, muzea, knihovny...)		
Církevní organizace	Církev a náboženské organizace	11%	-

⁸ V dotazníkové otázce bylo možné zaškrtnout více odpovědí najednou (pro případ, že dobrovolník pracuje pro více organizací zároveň). Proto celkový součet procent v tomto sloupci je větší než 100%.

4.2.2 Parametry dobrovolnické aktivity studentů FHS – stabilita, pravidelnost a způsob rekrutování

Dalšími charakteristikami, které nám mohou přiblížit dobrovolnictví na FHS, jsou parametry dobrovolnické činnosti.

Nejprve jsem si položila otázku, v kolika organizacích za poslední rok dobrovolník na FHS pracoval⁹. Tato otázka neřeší až tolik intenzitu dobrovolnické činnosti, protože ze získaných dat nevíme, zda dobrovolník pracoval ve dvou organizacích zároveň či po sobě. Otázka může ale napovědět, k jakému vzorci dobrovolnické participace se přibližují dobrovolníci na FHS. Již v Teoretické části (Faktor členství neziskové organizaci) jsem narazila na rozlišení tradičního kolektivního vzorce a nového reflexivního vzorce. Připomenu zde jen, že kolektivní vzorec se pojí spíše se členstvím a s prací pro jedinou organizaci. Reflexivní vzorec je naopak charakterizován neukotvenou dobrovolnickou činností, kdy si jedinec volí aktivitu a organizaci podle aktuálního zájmu a střídá tedy organizace častěji.

V rámci svého vzorku jsem na základě otázky o počtu organizací odlišila dvě skupiny (viz tabulka č. 5) - dobrovolníky pracující v jedné organizaci (62%) a dobrovolníky pracující ve dvou a více organizacích (38%). Značný podíl studentů participujících ve více než jedné organizaci může podporovat tvrzení, že studenti a mladí lidé obecně jsou právě nositeli nového reflexivního vzorce dobrovolnictví (viz tab. 5). Zda se to potvrdí i v dalších kategoriích, uvidíme posléze.

Tab. 5: Počet organizací, ve kterých se za poslední rok vyskytovali dobrovolníci na FHS

Počet organizací	N=79
Jedna	62%
Dvě a více	38%

Dále mě zajímala **pravidelnost** dobrovolnické práce¹⁰. V rámci tohoto bodu opět rozlišuji dvě základní skupiny. Za pravidelnou aktivitu považuji (stejně jako Frič s Pospíšilovou) situaci, kdy

9 „V kolika neziskových organizacích jste za posledních 12 měsíců dobrovolnický pracoval/a?“

10 „Jak často jste v posledních 12 měsících pracoval/a jako dobrovolník?“

dobrovolník pracuje minimálně jednou do měsíce. V případě mého výzkumu do této kategorie spadá 70% dobrovolníků na FHS. Při srovnání s Fričem a Pospíšilovou mohou konstatovat téměř shodu - v případě jejich výzkumu se pravidelně dobrovolnictví věnovalo 74% a příležitostně 26% (s. 83), v mém výzkumu to bylo 70% a 30% (viz tabulka č. 6).

Tab. 6: Pravidelnost práce dobrovolníků z FHS

Pravidelnost práce	N=79
Alespoň jednou do měsíce ¹¹	70%
Méně než jednou do měsíce ¹²	30%

Dalším parametrem je **stabilita** dobrovolnické práce, kterou jsem měřila pomocí doby odpracované pro jednu neziskovou organizaci¹³. Rozhodla jsem se rozdělit dobrovolníky na méně stabilní (pracující 1 rok a méně – 39%) a více stabilní (pracující více než 1 rok – 61%).

Tab. 7: Stabilita práce dobrovolníků z FHS

Stabilita práce	N=79
Pracuje 1 rok a méně ¹⁴	39%
Pracuje více než 1 rok ¹⁵	61%

11 Téměř denně/Jednou do týdne/Alespoň jednou do měsíce

12 Přibližně jednou za tři měsíce/ Jednou nebo dvakrát, narázově

13 „Jak dlouho dobrovolnický pracujete pro jednu dobrovolnou neziskovou organizaci? (Pokud v současnosti pracujete pro více organizací, vyberte tu, která je pro Vás nejvíce důležitá.)“

14 Méně než jeden měsíc/méně než šest měsíců/šest měsíců až 1 rok

15 Více než 1 rok

Poslední charakteristikou, která mě na dobrovolnících z FHS zajímala, byl **způsob rekrutování**¹⁶ (tj. jakou cestou se studenti dostali k dobrovolnické práci). Tuto otázku jsem opět přebrala z již tolikrát zmiňovaného výzkumu Friče a Pospíšilové. Uchýlila jsem se ale k drobné změně – zařadila jsem možnost rekrutování skrze fakultu (zajímalo mě, zda FHS může hrát v této věci nějakou roli).

Jako nejsilnější se jeví oslovení příbuznými a přáteli (48%) a hned poté vyhledání či oslovení na internetu (24%), (viz tabulka č. 8). Je zajímavé srovnat tyto dva způsoby s výzkumem Friče a Pospíšilové, kde byla kategorie přátel a příbuzných zastoupena téměř shodně, nicméně zastoupení internetu bylo mizivé. Opět můžeme s vysvětlením přihlídnout k již zmiňovanému reflexivnímu vzorci dobrovolnictví. Podle Friče a Pospíšilové (2010) se totiž k tomuto vzorci váže rekrutování pomocí neosobní cesty, kterou internet bezesporu je. Vysoký podíl vyhledávání dobrovolnictví pomocí internetu může proto odkazovat na prvky v mladší generaci, které jsou charakteristické pro nový reflexivní vzorec dobrovolnictví.

Rekrutování pomocí fakulty má také svou úlohu (zmínilo jej 15% dobrovolníků), která sice není převládající, není ale také úplně zanedbatelná (viz tabulka 8). Domnívám se, že obzvláště humanitní fakulty by se v budoucnosti mohly více angažovat v zapojování svých studentů do dobrovolnických aktivit.

Tab. 8: Způsob rekrutování dobrovolníků z FHS

Informační zdroje	FHS N=79¹⁷	ČR N=956
Příbuzní a přátelé	48%	47%
Dobrovolnická organizace, jíž jsem členem	14%	38%
Osobní oslovení členy organizace, která organizuje dobrovolnickou práci	14%	33%
Zaměstnání	3%	12%
Fakulta (spolužák, vyučující, nástěnka...)	15,00%	-
Internet	24%	2%

¹⁶ „Jak jste se dozvěděl/a o možnosti vykonávat dobrovolnickou práci?“

¹⁷ Bylo možno zvolit více než jednu odpověď, proto celkový součet převyšuje 100%.

4.2.3 Bariéry v dobrovolnictví studentů FHS

Předpokládala jsem, že studentů ne-dobrovolníků bude více než studentů dobrovolníků. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla do dotazníku zařadit také otázky vázané spíše na ne-dobrovolníky, které se snaží odhalit bariéry, které brání věnovat se dobrovolnictví naplno či vůbec¹⁸. Vycházela jsem z lehce upravené otázky z výzkumu Friče a Pospíšilové. Inspirovala jsem se také jejich klasifikací odpovědí, ke které došli na základě faktorové analýzy.

Z tabulky č. 9 vidíme, že mezi nejsilnější bariéry u ne-dobrovolníků patří nedostatek času (první tři bariéry). Hraničně by se k nim dala zařadit i další velmi silná bariéra „mám pocit, že si nemohu dovolit pracovat zadarmo.“ Vedle těchto bariér je i poměrně silná bariéra bezradnosti („nevím, kde začít“), což může odkazovat k jistému potenciálu dobrovolnictví mezi studenty (viz tabulka č. 9). V případě fakulty se nabízí oslovení dobrovolníků přímo skrze ni, což zatím zůstává téměř nevyužito. Oproti výzkumu Friče a Pospíšilové hrají neosobní limity u studentů jen marginální roli. Z dotazníku jsem navíc úplně vyřadila otázky týkající se např. problémů s hlídáním dětí či s dojížděním, které se v této kategorii původně nacházely, ale kterým jsem v případě studentů nepřikládala význam.

Z hlediska dobrovolníků je zajímavé, že větší procento uvedlo bariéru pracovní vytíženosti. To může naznačovat vyvrácení hypotézy, že dobrovolníci budou spíše ti studenti, kteří nemusí pracovat.

¹⁸„Když se podíváte na svůj život, vidíte nějaké překážky, které Vám zcela brání věnovat se dobrovolnické práci nebo se jí věnovat tak, jak byste si přál/a?“

Tab. 9: Bariéry v dobrovolnictví

Kategorie	Bariéry	Ne-dobrovolníci (N=255)	Dobrovolníci (N=79)
Faktor zaneprázdněnosti	Příliš náročné studium	26%	22%
	Vedle studia musím hodně pracovat	34%	41%
	Jsem příliš zaneprázdněn/a jinými činnostmi	32%	30%
Faktor sdílené kultury	Nikdo mě nepožádal, abych se zapojil/a	13%	5%
	Mám pocit, že v dnešní době si nemohu dovolit pracovat zadarmo	42%	24%
	Mám pocit, že o to nikdo nestojí	4%	1%
	Nevím, kde začít	20%	8%
	Nemám zájem	18%	1%
Faktor neosobních limitů	Mám zdravotní problémy	4%	2%
	Mám rodinné problémy	4%	1%
	Necítím žádnou překážku	11%	27%

4.3 Faktory ovlivňující dobrovolnickou participaci

V této kapitole se chci zaměřit na stěžejní otázku své práce, která zní: Jaké faktory způsobují, že někteří studenti na FHS jsou dobrovolníky a jiní nikoli? Pomocí analýzy několika výše stanovených hypotéz se pokusím alespoň na určité úrovni tuto otázku zodpovědět a případně nastínit prostor pro další možné bádání v oblasti dobrovolnictví studentů.

4.3.1 Vliv primární referenční skupiny na dobrovolnictví studentů FHS

Jak jsme mohli vidět u otázky rekrutování, blízké okolí dobrovolníků (rodina a přátelé) je silným impulsem pro zapojení se do této aktivity. Z hlediska celého vzorku studentů FHS (zahrnujícím dobrovolníky a ne-dobrovolníky) mě tedy zajímalo, zda existuje jasná

souvislost mezi dobrovolnictvím studentů a dobrovolníky v jejich okolí. Zeptala jsem se proto nejprve, zda jsou nejbližší osoby studentů FHS dobrovolníky¹⁹ a zda jsou tito lidé dobrovolníky déle než studenti. U lidí v okolí dobrovolníka, kteří jsou dobrovolníky déle, se dá spíše předpokládat případný vliv na dobrovolnictví daného studenta (viz podkapitola Problematika kauzality). Pro další analýzu jsem se proto rozhodla použít právě tyto data. Při pohledu na tabulku č. 10 vidíme, že nejsilnější vliv mají nejbližší přátelé – i když právě u nich (pokud je chápeme jako skupinu) může být těžké jednoznačně určit, zda jsou všichni dobrovolníky déle než dotazovaný či nikoli.

Tab. 10: Dobrovolníci v referenční skupině studentů FHS

Dobrovolníci v nejbližším okolí	Obecně	Jsou dobrovolníky déle než dotazovaný
Matka	7%	5%
Otec	3%	3%
Sourozenec	4%	2%
Partner/partnerka	5%	3%
Nejbližší přítel/přátelé	23%	20%
Mám alespoň jednoho takového člověka	33%	28%

N=334

Z dat vyplývá, že 33% studentů FHS má ve svém okolí minimálně jednoho člověka, který se věnuje dobrovolnictví a 28% má minimálně jednu osobu, která se dobrovolnictví věnuje déle než on. Prozkoumala jsem dále, zda existuje statisticky významná souvislost mezi dobrovolnictvím studentů a vlivem referenční skupiny. Pomocí kontingenční tabulky jsem provedla srovnání obou proměnných. Záměrně jsem se zajímala pouze o osoby v okolí studenta, které jsou dobrovolníky déle, aby bylo možno z daného vztahu vyvodit alespoň částečně příčinnou souvislost – tj. student mohl být ve své vlastní dobrovolnické aktivitě inspirován již probíhajícím dobrovolnictvím svých nejbližších.

¹⁹ „Věnuje se v současné době dobrovolnictví někdo z těchto osob ve Vašem okolí?“

Kontingenční tabulka prokázala vztah mezi těmito proměnnými. Celkem 43% dobrovolníků má ve svém blízkém okolí někoho, kdo je dobrovolníkem déle než oni, zatímco mezi ne-dobrovolníky je to pouhých 24% (viz tabulka č. 11).

Můžeme tedy obecněji tvrdit, že zde primární referenční skupina může mít vliv na studentovo rozhodnutí stát se dobrovolníkem.

Tab. 11: Vztah dobrovolnictví a referenční skupiny²⁰

	Alespoň 1 osoba v okolí je dobrovolníkem déle	Nikdo v okolí není dobrovolníkem déle
Dobrovolníci	43%	57%
Ne-dobrovolníci	24%	76%

Rozhodla jsem se dále ještě prověřit samostatný vliv rodiny a přátel. Proměnnou rodina tvořili matka, otec, sourozenec a partner/ka. Porovnávala jsem vliv situace, kdy alespoň jedna z těchto blízkých osob studenta je dobrovolníkem déle než student. V tomto případě se ale vztah prokázal jako málo signifikantní²¹. Dále jsem prozkoumala vztah mezi dobrovolnictvím přátel a dobrovolnictvím studenta, kde mi ovšem již vyšel statisticky významný vztah.

Tato operace tedy prokázala, že v rámci primární referenční skupiny má jasnou převahu vliv dobrovolnictví přátel.

Tento výsledek se jeví jako logický, protože většina VŠ studentů se během studia vymaní z vlivu rodiny. Může to také souviset s obecným trendem větší vlivu vrstevnických skupin na jednání aktéra.

4.3.2 Vliv minulé zkušenosti na dobrovolnictví studentů FHS

Vliv minulé zkušenosti jsem měřila pomocí otázky na dobrovolnickou zkušenost před nástupem na VŠ²². Z této otázky vyplynulo, že **34%** studentů FHS bylo dobrovolníky před

²⁰ Chí-kvadrát test potvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

²¹ Chí kvadrát test nepotvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05 (p-hodnota byla 0,232).

²² „Pracoval/a jste jako dobrovolník v minulosti (před nástupem na VŠ)?“

nástupem na VŠ. Lze předpokládat, že u většiny respondentů se jednalo o dobrovolnictví v průběhu středoškolských studií. I když v mém vzorku samozřejmě figuruje skupina „starších“ studentů, jejichž minulá zkušenost s dobrovolnictvím mohla nastat až po střední škole. Tato skupina a podíl dobrovolníků v rámci ní je však příliš malý, aby mělo význam řešit její vztah s minulou zkušeností.

Zajímalo mě, zda existuje vztah mezi dobrovolnictvím v současnosti a v minulosti, což jsem opět ověřila pomocí kontingenční tabulky. Jako závisle proměnnou jsem zvolila dobrovolnictví a jako nezávisle proměnnou jsem dosadila otázku po minulé zkušenosti.

Vztah mezi těmito proměnnými byl potvrzen. Ukázalo se, že 73% současných dobrovolníků na FHS má s dobrovolnictvím zkušenost i v minulosti, zatímco mezi ne-dobrovolníky je to pouze 22% (viz tab. 12).

Tab. 12: Vztah dobrovolnictví a minulé zkušenosti²³

N= 334	Před nástupem na VŠ jsem byl dobrovolníkem	Před nástupem na VŠ jsem nebyl dobrovolníkem
Dobrovolníci	73%	27%
Ne-dobrovolníci	22%	78%

Pro doplnění celkového obrazu můžeme ještě porovnat jednotlivé kategorie dobrovolnické činnosti před nástupem na VŠ a po něm (viz tabulka 13). Vidíme, že k žádným zásadním změnám v rozložení jednotlivých kategorií nedochází. Jen se potvrzuje vůdčí pozice starých zájmových organizací.

²³ Chí-kvadrát test potvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

Tab. 13: Srovnání kategorií dobrovolnické činnosti v současnosti a v minulosti

Kategorie	% ²⁴ Dobrovolníci na FHS N= 79	% Dobrovolníci v minulosti N=113
Nové advokační	24%	30%
Nové servisní	43%	43%
Staré zájmové	43%	49%
Církevní organizace	11%	7%

4.3.3 Vztah mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím

Další hypotézou byla vztah mezi formálním (organizovaným) a neformálním dobrovolnictvím (přímým, nezprostředkovaným). V dotazníku jsem položila otázku, která rovnou předkládala typologii neformální dobrovolnické činnosti, protože ne každý si pod tímto pojmem hned něco představí (inspirací mi opět byla typologie použitá Fričem a Pospíšilovou). Minimálně jednu kategorii zvolilo **76%** studentů na FHS. Poměrové rozdělení mezi jednotlivé kategorie neformální činnosti je patrné v tabulce č. 14. Nad všechny kategorie významně vystupuje sousedská výpomoc, kterou uvedlo 56% studentů FHS. Tato kategorie nám i výrazně zvedá celkový počet neformálních dobrovolníků mezi studenty FHS. Frič a Pospíšilová uvádějí, že v běžné populaci je neformálních dobrovolníků pouze 38% (s. 74).

Příčinou, proč tolik studentů zvolilo právě tuto kategorii, může být úprava otázky, která byla původně převzata z výzkumu Friče a Pospíšilové:

Pomohl/a jste dobrovolně během posledních 12 měsíců někomu ve Vašem sousedství nebo v místním společenství (např. koleji) bez toho, aby Vaši pomoc zprostředkovala nějaká organizace?

²⁴V dotazníkové otázce bylo možné zaškrtnout více odpovědí najednou (pro případ, že dobrovolník pracuje pro více organizací zároveň). Proto celkový součet procent v tomto sloupci je více než 100%.

Uvedením tohoto příkladu jsem nejspíš značnou část studentů navedla na myšlenku výpomoci mezi spolubydlícími, která je velmi běžná, proto se také tak vysoký počet respondentů našel v jednom z podbodů mé otázky.

Sledovala jsem, zda by vyřazení tohoto podbodu (sousedská výpomoc) mělo nějaký dopad na analýzu vlivu neformální pomoci na dobrovolnictví. Zjistila jsem ale, že nikoli, a proto jsem se jej rozhodla z otázky nevyřadit.

Tab. 14: Kategorie neformální dobrovolnické pomoci

Kategorie neformální činnosti	% (N=334)
Pomoc nemocnému či bezmocnému člověku/lidem	23%
Pomoc člověku/lidem, kteří neuměli získat to, na co měli nárok	9%
Pomoc ve formě běžné sousedské výpomoci (domácí práce, zalévání květin, hlídání dětí či domácích zvířat, doprava...)	56%
Pomoc ve formě práce ve prospěch životního prostředí všech	11%

Hypotéza vztahu mezi dobrovolnictvím formálním a neformálním se nepotvrdila. Jak vidíme v tabulce č. 15, zastoupení neformálních dobrovolníků je v populaci formálních dobrovolníků jen o 8% vyšší.

Můžeme tedy vyvozovat, že v populaci studentů FHS je neformální dobrovolnictví obecně rozšířeným jevem, formální dobrovolnictví na tento jev nemá vliv.

Tab. 15: Vztah mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím²⁵

N= 334	Věnuje se neformální dobrovolnictví	Nevěnuje se neformálnímu dobrovolnictví
Dobrovolníci	68%	32%
Ne-dobrovolníci	76%	24%

4.3.4 Vztah mezi dobrovolnictvím a členstvím

Členství v dobrovolné neziskové organizaci je dalším z faktorů, které jsou v odborné literatuře dávány do souvislosti s dobrovolnictvím, i když jak jsem poznamenala v Teoretické části, tento faktor je trochu problematický. V mém vzorku se nachází **20%** studentů, kteří jsou členy nějaké neziskové organizace. Oproti 24% dobrovolníků je tedy členů méně. V dotazníku jsem nepátrala podrobněji, zda tito studenti dobrovolnický pracují pro stejnou organizaci, ve které jsou členy - lze to ale předpokládat.

Pro srovnání nabízím tabulku č. 16, ve které opět srovnávám rozložení jednotlivých kategorií dobrovolnických organizací ve vztahu k dobrovolnické práci a k členství. Můžeme zde vidět, že zastoupení jednotlivých kategorií se významně liší, i když vůdčí kategorií opět zůstávají staré zájmové organizace. Oproti tomu členství v nových servisních organizacích není mezi studenty moc časté. Můžeme to dát do souvislosti s novým a starým vzorcem dobrovolnictví. Provázání členství a dobrovolnické práce pro jednu organizaci je typické pro starý tradiční vzorec dobrovolnictví, do kterého zapadají staré zájmové organizace. Nové servisní organizace jsou naopak svázány s novým reflexivním vzorcem dobrovolnictví, kdy členství v organizaci není podmínkou či součástí práce pro ni (Frič a Pospíšilová, s. 98).

25 Chí-kvadrát test nepotvrdil souvislost mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

Tab. 16: Srovnání dobrovolnictví a členství ve vztahu k typologii organizací u studentů FHS

Kategorie	% ²⁶ Dobrovolníci N= 79	% Členové v organizacích N= 66
Nové advokační	24%	27%
Nové servisní	43%	13%
Staré zájmové	43%	60%
Církevní organizace	11%	14%

Jako u každého faktoru, tak i zde mě pochopitelně zajímala souvislost členství a dobrovolnictví. Tato souvislost se potvrdila.

V tabulce č. 17 si můžeme ověřit, že **57%** dobrovolníků je i zároveň členy nějaké organizace. Mezi ne-dobrovolníky se zatím nachází pouhých 8 % členů (taková situace je pochopitelně možná, členství v organizaci neznamená automatickou spojitost s dobrovolnictvím). Podle Friče a Pospíšilové je v populaci České republiky 91% dobrovolníků zároveň členy organizace (2010, s. 97). Menší překryv členství a dobrovolnictví u studentů FHS může opět naznačovat příklon k novému vzorci dobrovolnictví.

26 V dotazníkové otázce bylo možné zaškrtnout více odpovědí najednou (pro případ, že dobrovolník pracuje pro více organizací zároveň). Proto celkový součet procent v tomto sloupci je více než 100%.

Tab. 17: Vztah mezi dobrovolnictvím a členstvím²⁷

N= 334	Je členem v neziskové organizaci	Není členem v neziskové organizaci
Dobrovolníci	57%	43%
Ne-dobrovolníci	8%	92%

4.3.5 Vztah dárcovství a dobrovolnictví

Díky menší „náročnosti“ dárcovství (nároky na čas, schopnosti atd.) lze předpokládat vyšší výskyt dárcovství než dobrovolnictví. To se potvrdilo i v mém průzkumu. **42 %** studentů darovalo v posledním roce finanční obnos neziskové organizaci²⁸. Pospíšilová v knize Občanský sektor (2010) cituje výzkum STEM z roku 2004, podle kterého je v české populaci 47% dárců, což je číslo velmi podobné tomu mému.

Pro podrobnější popis jsem opět sledovala, kterým kategoriím neziskových organizací studenti nejvíce přispívali. Jak můžeme sledovat v tabulce 18, nejsilnější pozici z hlediska dárcovství mají nové advokační organizace. Staré zájmové organizace jsou naopak upozaděny. Může to být způsobeno rozdílným způsobem financování těchto typů organizací. Zatímco nové advokační organizace mohou získávat významnou část finančních prostředků díky dárcovství (daleko více oslovují individuální dárce, využívají nových technologií, jako jsou dárcovské SMS atd.), staré zájmové organizace mohou být spíše financovány z členských poplatků a jiných zdrojů. Ověření této hypotézy je však úkolem pro další výzkumy.

²⁷ Chí-kvadrát test potvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

²⁸ „Daroval/a jste v posledních 12 měsících nějaké neziskové organizaci finanční obnos?“

Tab. 18: Srovnání dobrovolnictví a dárcovství ve vztahu k typologii organizací

Kategorie	% ²⁹ Dobrovolníci na FHS N= 79	% Dárcovství na FHS N= 141
Nové advokační	24%	69%
Nové servisní	43%	55%
Staré zájmové	43%	15%
Církevní organizace	11%	10%

Z hlediska dárcovství mě ještě zajímala jeho intenzita a pravidelnost. Intenzitu jsem měřila finančním obnosem darovaným za rok³⁰. Ukázalo se, že studenti FHS během roku darují finanční obnos nejčastěji v řádu stokorun.

Tab. 19: Intenzita dárcovství studentů FHS

Finanční obnos/rok	% N=141
Méně než 100,-	29%
100,- až 999,-	52%
1000,- a více	19%

Dále mě zajímalo, zda se jedná o nárazové či pravidelné dárcovství³¹. Data ukázala, že naprostá většina studentů daruje nárazově. Můžeme tedy shrnout, že mezi studenty je běžné občas darovat menší obnos neziskové organizaci, nicméně intenzita tohoto dárcovství není nijak vysoká.

29 V dotazníkové otázce bylo možné zaškrtnout více odpovědí najednou (pro případ, že dobrovolník pracuje pro více organizací zároveň). Proto celkový součet procent v tomto sloupci je větší než 100%.

30 „Kolik jste přibližně daroval/a v posledních 12 měsících?“

31 „Jedná se o nárazové dary anebo darujete pravidelně (např. pomocí trvalého příkazu)?“

Tab. 20: Pravidelnost dárcovské činnosti

Pravidelnost	% N=141
Darují pravidelně (alespoň jednou do měsíce)	18%
Darují nárazově	82%

Vztah finančního dárcovství a dobrovolnictví se u studentů FHS nepotvrdil. Dárců je přibližně stejně mezi dobrovolníky i mezi ne-dobrovolníky (viz tabulka č. 21).

Můžeme z toho usuzovat, že podobně jako neformální dobrovolnictví je i dárcovství činností, která nepodmiňuje dobrovolnou aktivitu.

Tab. 21: Vztah dárcovství a dobrovolnictví³²

N= 334	Dárci	Ne-dárci
Dobrovolníci	49%	51%
Ne-dobrovolníci	40%	60%

4.3.6 Vztah dobrovolnictví a aktivního občanství

Jak jsem již zmínila v Teoretické části, koncept aktivního občanství jsem složila z mnoha dílčích aktivit. Z tohoto důvodu jsem v dotazníku na každou aktivitu položila dílčí otázku a poté sestavila škálu. Dílčí otázky zde předkládám³³ a pro upřesnění u nich uvádím i jejich procentuální zastoupení mezi studenty FHS. Bylo možno zvolit více odpovědí, a proto součet přesahuje 100%.

³² Chí-kvadrát test nepotvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

³³ Všechny tyto otázky byly uvedeny větou „V posledních 12 měsících jste:“

Tab. 22: Seznam otázek pro aktivní občanství a jejich procentuální zastoupení

Otázka	Procentuální zastoupení
(1) volil/a jste v posledních parlamentních volbách?	79%
(2) jste členem politické strany?	3%
(3) podepsal/a jste petici?	56%
(4) účastnil/a jste se demonstrace?	30%
(5) účastnil/a jste se happeningu?	17%
(6) organizoval/a jste petici, demonstraci, happening?	3%
(7) bojkotoval/a jste nebo naopak záměrně nakupoval/a nějaké zboží?	36%
(8) kontaktoval/a jste politického zástupce?	8%
(9) napsal/a jste blog nebo novinový článek o aktuálním politickém dění?	8%
(10) volil/a jste do akademického senátu?	15%
(11) účastnil/a se akce pořádané studentským spolkem?	23%
(12) sledoval/a dění na fakultě?	73%
(13) aktivně se zapojil/a do protestů proti VŠ reformě?	27%

Z této série otázek jsem vytvořila škálu aktivního občanství. Ta se však ukázala jako vnitřně nekonzistentní. Pro její vylepšení jsem byla nucena vypustit otázky (1), (2) a (12)³⁴. Poté jsem porovnála tuto škálu se závisle proměnnou dobrovolnictví pomocí dvouvýběrového t-testu. Tento test prokázal významný vztah mezi dobrovolnictvím a aktivním občanstvím³⁵.

Dobrovolníci na FHS se v posledním roce průměrně věnovali třem z výše zmíněných aktivit, zatímco ne-dobrovolníci průměrně pouze dvěma – viz tabulka č. 23.

Pochopitelně v tomto případě (podobně jako v mnohých jiných) nelze přesně stanovit kauzální vztah.

Můžeme ale tvrdit, že aktivní studenti mají větší pravděpodobnost stát se dobrovolníky, stejně tak jako lze vyvodit, že studenti-dobrovolníci budou spíše inklinovat k aktivnímu občanství.

³⁴ Cronbachovo alfa poté dosahovalo hodnoty 0,608.

³⁵ Leveneho test potvrdil vztah mezi proměnnými na hladině významnosti 0,05.

Tab. 23: Škála aktivního občanství a její srovnání s populací dobrovolníků

	Škála aktivního občanství - průměr
Dobrovolníci	3,0
Ne-dobrovolníci	1,9

4.3.7 Vztah mezi placenou prací a dobrovolnictvím

Faktor placené práce jsem měřila pomocí základní filtrovací otázky³⁶. Tato otázka ukázala, že celkem **74 %** dotázaných se věnuje placené práci.

Zkusila jsem ověřit vztah mezi dobrovolnictvím a placenou prací na této základní úrovni. Nicméně kontingenční tabulka souvislost neprokázala (tabulka č. 24). Toto zjištění tedy vyvrací hypotézu, že placená práce má negativní vliv na dobrovolnictví.

Tab. 24: Souvislost mezi placenou prací a dobrovolnictvím

N= 334	Pracující	Nepracující
Dobrovolníci	75%	25%
Ne-dobrovolníci	74%	26%

V Teoretické části zmiňuji práci Musicka (2008), která naznačuje, že souvislost mezi dobrovolnictvím a placenou prací se může odvíjet od intenzity placené práce (tzn. existují obecně aktivní studenti, kteří zvládají dobrovolnictví a práci vedle pasivních studentů, kteří i když nepracují, tak také nedobrovolničtí). Zkusila jsem se tedy zaměřit na samotnou skupinu pracujících studentů a rozdělit ji na základě intenzity na studenty, kteří pracují méně než 20 hodin týdně a na studenty, kteří pracují 20 hodin a více (toto dělení zhruba kopíruje rozdělení na poloviční úvazek/plný úvazek)³⁷. Vyšla zde slabší souvislost³⁸, která v podstatě prokázala, že

36 „Věnujete se vedle studia placené práci?“

37 „Kolik hodin týdně přibližně věnujete placené práci?“

38 P-hodnota vyšla v chí-kvadrát testu 0,06

dobrovolníci pracují spíše pod 20 hodin týdně, zatímco studenti, kteří dobrovolníky nejsou, pracují více než 20 hodin.

Tab. 25: Vztah mezi intenzitou práce a dobrovolnictvím

N= 239	Pracují do 20 hodin týdně	Pracují 20 hodin a více
Dobrovolníci	58%	42%
Ne-dobrovolníci	45%	55%

Při tak vysokém výskytu placené práce mezi studenty, bych zde ráda ještě poodkryla důvody, které studenti pro placenou práci uváděli. V tabulce č. 26 můžeme vidět, že většina studentů vidí placenou práci při studiu jako nutnost (je to pro ně hlavní zdroj obživy, peníze od rodičů jim nestačí). Zatímco jen naprostá menšina studentů bere práci jen z toho důvodu, že by studium na škole chápala jako málo zatěžující.

Tab. 26: Důvody pro placenou práci

Důvody, proč pracovat	Procentuální zastoupení
Je to hlavní zdroj obživy	44%
Finance od rodičů mi nestačí	39%
Chci získat praxi a zkušenosti	44%
Chci být nezávislý/á	42%
Studium pro mě není náročné, plně mě nezaměstnává	7%

N=248

4.4 Porovnání faktorů

V předchozí kapitole jsme si ověřili, zda mají jednotlivé faktory vliv na dobrovolnictví studentů. Na závěr analytické části jsem se rozhodla ještě porovnat sílu vlivů jednotlivých faktorů mezi sebou a zjistit, který z faktorů má na dobrovolnictví vliv nejsilnější.

K tomuto účelu jsem zvolila logistickou regresní analýzu, která je vhodná pro vysvětlení modelu, kdy skupina nezávisle proměnných (faktorů) predikuje závisle proměnnou (dobrovolnictví) (Řeháková, 2000).

Do prvního modelu jsem se rozhodla zahrnout všech sedm faktorů. Jak můžeme vidět v tabulce č. 27, jako nejsilnější se zcela jednoznačně jeví faktor členství, druhým nejsilnějším je faktor minulé zkušenosti. Jak jsem ale již zmínila v Teoretické části, faktor členství je problematický a stejně tak i jeho začlenění do tohoto modelu. Jeho sílu lze očekávat už jen z podstaty tohoto faktoru – vztah mezi členstvím v organizaci a dobrovolnictvím je mnohem přímější, než např. vztah mezi darováním finančního obnosu a dobrovolnickou prací.

Stejně tak i síla faktoru minulé zkušenosti může být odvozena od určité kontinuity této zkušenosti. Silný a jednoznačný vztah nastává v momentě, kdy minulé zkušenost nekončí nástupem na VŠ, ale navazuje i na zkušenost současnou.

Jelikož jsou tedy tyto dva faktory s dobrovolnictvím mnohem více provázány nežli faktory ostatní, rozhodla jsem se vytvořit ještě jeden model, do kterého jsem tyto faktory nezahrnula. Je totiž možné, že jejich silný vliv zcela zakrývá vliv faktorů jiných.

Tab. 27.: Logistická regrese zahrnující všechny faktory

Faktory	B	Sig.	Exp (B)
Primární referenční skupina	,350	,333	1,419
Minulá zkušenost	1,656	,000	5,237
Neformální dobrovolnictví	-,777	,039	,460
Členství v neziskové organizaci	2,118	,000	8,317
Finanční dárcovství	,188	,580	1,207
Aktivní občanství	,115	,179	1,122
Placená práce	-,179	,641	,836

V tabulce č. 28 můžeme sledovat, že vyřazení výše zmíněných faktorů nám v modelu odkrylo významný vliv aktivního občanství. Na hranici významnosti se také pohybuje faktor vlivu

primární referenční skupiny. Jeho nízká hladina významnosti může být způsobena nekonzistencí uvnitř tohoto faktorů, kdy přátelé-dobrovolníci mají na dobrovolnictví jedince větší vliv než příbuzní. U ostatních faktorů se ani nyní žádný významný vliv na dobrovolnictví neukázal.

Tab. 28.: Logistická regrese – zredukovaný model

Faktory	B	Sig.	Exp (B)
Primární referenční skupina	,750	,008	2,117
Neformální dobrovolnictví	-,628	,042	,534
Finanční dárcovství	,383	,221	1,410
Aktivní občanství	,259	,000	1,295
Placená práce	-,103	,743	,903

4.5 Závěrečná diskuze

Na tomto místě bych ráda shrnula celou analýzu a podala tak souhrnně určitý obrázek o dobrovolnické aktivitě studentů FHS.

Navzdory očekávání vyššího zastoupení dobrovolníků mezi studenty, se v mém vzorku objevilo dobrovolníků méně (24%), než je v běžné populaci ČR (30%)³⁹. Nesmíme ale zapomenout, že tento rozdíl může být způsoben odlišnou definicí či formulací otázky v dotazníku.

Studenti-dobrovolníci nejčastěji pracují pro staré zájmové organizace a nové servisní. O proti poslednímu výzkumu dobrovolnictví (Frič a Pospíšilová, 2010) se u mého výzkumu studentského dobrovolnictví objevilo také vyšší zastoupení práce pro nové advokační organizace, což může souviset s věkovým složením populace studentů (jedná se převážně o novou generaci, která je tahounem advokačních organizací).

³⁹ Frič, Pospíšilová, 2010

Příklon k novému typu organizací (servisní a advokační) může být také signálem nového reflexivního vzorce dobrovolnictví. I další charakteristiky dobrovolnictví studentů FHS na tento vzorec odkazují. Z dat vidíme, že 38% studentů-dobrovolníků za minulý rok pracovalo pro dvě a více organizací. Práce pro více organizací zároveň či časté střídání organizací je jedním ze znaků nového vzorce.

Dalším z ukazatelů nového vzorce může být i způsob, jakým se studenti o dobrovolnictví dozvídají, kdy hraje poměrně důležitou roli internet (uvedlo 24 % dobrovolníků). Báze osobních kontaktů a oslovení zůstává ale nadále jako způsob rekrutování nejsilnější (uvedlo ji 48 %).

Konečně posledním indikátorem nového vzorce je menší překryv mezi dobrovolnictvím a členstvím u studentů (57% dobrovolníků je i členy) než u obecné populace (91% dobrovolníků je i členy⁴⁰). Tento menší překryv může naznačovat odklon od připoutání dobrovolníka k jediné organizaci, což je typické pro dobrovolnictví starého kolektivního vzorce.

Stěžejním bodem mé práce ale není pouhý popis podoby dobrovolnictví studentů FHS, ale ověření vztahů mezi dobrovolnictvím a sedmi faktory a následné potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

H1: Dobrovolnictví nejbližších osob v okolí studenta má vliv na to, zda se stane dobrovolníkem.

Tato hypotéza se potvrdila. Nejbližší okolí studenta má opravdu na jeho dobrovolnictví pozitivní vliv. Při bližším pohledu jsem však zjistila, že větší vliv má dobrovolnictví přátel před dobrovolnictvím členů rodiny. Síla vlivu sociálního okolí se ukazuje i v nejčastějším způsobu oslovení k dobrovolnictví – pomocí přátel a blízkých.

Modely přenosu dobrovolnictví mezi členy rodiny, jaké popisuje Music (2008) a Mustillová (2004) se tedy v případě studentů již neodehrávají. Můj výsledek se liší i od výzkumu

40 Frič, Pospíšilová, 2010

Francisové (2009), která shledala stejně statisticky signifikantní vliv rodičů, sourozenců i přátel na dobrovolnictví univerzitních studentů. S prací Musicka (2008) však můžeme jednoznačně souhlasit v důležitosti vlivu sociálního okolí na rekrutování a oslovení pro dobrovolnictví.

H2: Studenti, kteří se věnovali dobrovolnické práci před nástupem na VŠ, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky i nyní.

Hypotéza o minulé zkušenosti se potvrdila. Ukázalo se, že minulé zkušenost s dobrovolnictvím je jedním z nejsilnějších faktorů působících na dobrovolnictví studentů (73 % dobrovolníků má minulou zkušenost z doby před nástupem na VŠ). Toto zjištění odkazuje na důležitost rané zkušenosti s dobrovolnictvím, které by tak bylo záhodno podporovat již na základním stupni vzdělávání.

Toto zjištění koresponduje s valnou většinou výzkumů, které jsem na toto téma dohledala. Minulé zkušenost je obecně chápána jako pozitivní předpoklad dalšího dobrovolnictví. Názory se různí jen v možnostech vysvětlení, jak k tomuto přenosu dobrovolnictví během času dochází – jedná se o návyk nebo je to spíše otázka dispozic (Musick, 2008, s. 237)? Rozdílné názory panují i na způsob, jak ranou zkušenost podporovat. Jak jsem zmínila v úvodu, objevují se polemiky nad skutečnou prospěšností povinně zavedené dobrovolnické činnosti na školách (Janoski, 1998, Musick, 2008).

H3: Studenti, kteří dobrovolně pracují mimo formální struktury, budou s větší pravděpodobností i formálními dobrovolníky.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Studenti obecně vykazují vysokou míru neformálního dobrovolnictví, aniž by to ovlivňovalo jejich formální dobrovolnickou participaci. Je možné, že tomuto jevu nahrává studentské prostředí, které obecně podporuje neformální vazby a výpomoc mezi jinak nepříbuznými jedinci (ideálním prostředím pro takovou pomoc je například studentská kolej).

Toto zjištění se výrazně liší od výsledku, ke kterému došli Frič a Pospíšilová v rámci jejich výzkumu na celé populaci ČR (2010). Můj výzkum ukázal podstatně vyšší zastoupení

neformálních dobrovolníků (79% oproti 38% v celkové populaci). Možné příčiny takto vysoké hodnoty komentuji v Analytické části. Oproti českému výzkumu se v mé práci vztah mezi formálním a neformálním dobrovolnictvím nepotvrdil. Moje zjištění se tedy spíše blíží k Henriksenově studii, která se přiklání k názoru neprovázanosti obou forem, protože každá vyžaduje odlišné zdroje (Henriksen, 2008).

H4: Studenti, kteří jsou členy dobrovolné neziskové organizace, budou s větší pravděpodobností dobrovolníky.

U tohoto faktoru se silná vazba dala očekávat a hypotéza se také potvrdila. I když se v závěrečné analýze prokázal faktor členství jako nejsilnější, vidíme, že jeho zastoupení u studentů není takové jako v případě celkové populace (viz nový vzorec výše).

Jelikož skoro žádná literatura, na kterou jsem narazila, nezpochybňovala pozitivní korelaci mezi členstvím a dobrovolnictvím, nebudu na tomto místě opět vyjmenovávat jednotlivé výzkumy. Zajímavější než samotný vztah se nakonec ukázalo srovnání s výzkumem Friče a Pospíšilové, které poměrně jasně poukázalo na odlišnost populace studentů od celkové populace. Zjistila jsem, že mezi studenty-dobrovolníky je pouze 57% členů, zatímco ve výzkumu Friče a Pospíšilové byl překryv mnohem větší (91% dobrovolníků bylo zároveň i členy). Můžeme dále jen spekulovat, zda je tento rozdíl dán odlišnou formou výzkumu, odlišnou populací, či projevem nového vzorce, jehož jsou studenti jakožto nová generace nositeli. I když chápu členství spíše jako faktor v uvozovkách, jsem ráda, že jsem tento vztah prověřila a tuto změnu ve světě studentů odhalila.

H5: Studenti, kteří darují peněžní obnos neziskové organizaci, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

Tuto hypotézu můj výzkum vyvrátil. Dárců je mezi studenty více než dobrovolníků (42% oproti 24%). Toto číslo odpovídá i počtu dárců v celé české populaci (47 %) (Pospíšilová IN Skovajsa, 2010). Dárcovství ale na dobrovolnictví studentů nemá vliv. Je to nejspíš způsobeno odlišností nároků pro obě tyto aktivity, na což také poukazuje Henriksenova práce (Henriksen,

2008). Darovat finanční obnos je v dnešní době internetu a dárcovských sms extrémně snadné.

H6: Studenti, kteří jsou aktivními občany, budou s větší pravděpodobností také dobrovolníky.

Ukázalo se, že aktivita v dalších oblastech občanského a studentského života má na dobrovolnictví pozitivní vliv. Můžeme se tedy přiklonit k tvrzení, že mezi studenty panuje „syndrom obecné aktivity“, který zmiňuje Janoski (1998) – studenti aktivní na jednom poli, budou aktivní i v oblastech dalších. Je samozřejmě téměř nemožné mezi těmito oblastmi určit přesný kauzální směr.

Potvrzení vztahu mezi politicky orientovanými aktivitami na nepoliticky vymezené dobrovolnictví, poukazuje mimo jiné i na blízkost politické a nepolitické oblasti, které se spíše pozitivně podporují, než aby se vylučovaly. Jejich blízkost a provázanost naznačuje např. Verba (1995).

H7: Studenti, kteří mají placenou práci, budou s menší pravděpodobností dobrovolníky.

Tato poslední hypotéza byla vyvrácena. Ukázalo se, že 74% studentů se věnuje placené práci a na dobrovolnictví to nemá žádný vliv. Při takto vysokém počtu pracujících studentů lze placenou práci považovat vedle studia za „samozřejmost“. Zdá se i tak stane student dobrovolníkem, záleží asi více na jeho dalších volnočasových možnostech.

Z mého výzkumu nevyplývá, že se práce a dobrovolnictví odehrávají jedno na úkor druhého, jak to popisuje Pospíšilová (2010). Práce evidentně není tou největší bariérou v dobrovolnické činnosti.

5 ZÁVĚR

Dobrovolnictví studentů je zatím v českých poměrech téměř neprobádaná oblast. Pokusila jsem se tuto oblast poodhalit kvantitativním výzkumem organizovaného/formálního dobrovolnictví u studentů bakalářského oboru na Fakultě humanitních studií. Pomocí dotazníkového šetření jsem řešila podobu dobrovolnictví u studentů a ověřovala vliv sedmi faktorů, které by na základě teoretické literatury měly mít na dobrovolnictví vliv. I když není dobrovolnictví studentů nijak zázračně rozšířeno (věnuje se mu 24% studentů, v populaci ČR je to přitom 30%), vyznačuje se relativní stabilitou a trvalostí. Zdá se také, že se studentské dobrovolnictví přiklání spíše k novému reflexivnímu vzorci – tzn. menší provázanost se členstvím, zkušenost s více organizacemi, nové typy organizací, které jejich práci organizují.

Ze sedmi vybraných faktorů se jako nejsilnější ukázal vliv členství v neziskové organizaci. Členství musíme ale jako faktor brát s rezervou, protože se jedná spíše o vlastnost dobrovolnictví než o jeho předpoklad. Důležitější je proto zjištění, že dalším silným faktorem je vliv minulé zkušenosti s dobrovolnictvím. To odkazuje na význam podpory této rané zkušenosti ještě před vysokoškolským stupněm vzdělávání. Prokázal se také vliv nejbližšího okolí, přičemž dobrovolnictví nejbližších přátel se projevilo jako významnější než dobrovolnictví členů rodiny. Výzkum také odhalil, že dobrovolnictví studentů se pozitivně doplňuje s politickou/aktivistickou a studentskou činností. Vliv dárcovství a neformálních forem pomoci se ale nepotvrdil. Studenti jsou obecně uvyklí časté neformální pomoci a středně silnému finančnímu dárcovství a to bez ohledu na to, zda jsou k tomu navíc dobrovolníky. Dalším obecným jevem mezi studenty je jejich zapojení se do placené práce, která ale (jak jsem původně předpokládala) není přímou překážkou v dobrovolnické aktivitě.

Vliv minulé zkušenosti a členství v neziskové organizaci bylo možné předpokládat již na základě odborné literatury, která tento vztah hojně predikuje (Musick, 2008, Hall, 2009, Wilson, 2000, Frič, Pospíšilová, 2010). V tomto ohledu je více překvapující vysoký výskyt neformálního dobrovolnictví mezi studenty, který nekoresponduje s výzkumem celkové české společnosti (Frič, Pospíšilová, 2010). Jeho příčiny komentuji výše. Zajímavý je také menší překryv dobrovolnictví a členství, což je opět jiný výsledek, než ke kterému se dobrali Frič

s Pospíšilovou. Posledním zjištěním, které se odchyľuje od teoretické literatury (Wilson, 2000. Pospíšilová, 2010, Sundeen, 2007), je zanedbatelný vliv placené práce na dobrovolnictví.

Můj výzkum je pochopitelně jen malou a limitovanou sondou do obrovské sociální skupiny, ve které by pro dobrovolnictví mohl třítat značný potenciál. Zatím se nezdá, že by byl plně využit, a to jak z hlediska samotných studentů, tak i z hlediska vzdělávacích institucí, které dobrovolnictví přímo podporují jen zřídka. Bude třeba ještě dalších erudovanějších a rozsáhlejších výzkumů a praktických zásahů, které snad časem tento potenciál rozvinou. Dle mého názoru je dobrovolnictví během studentských let ideální smysluplnou činností, zdrojem dobrých vazeb a zajímavou cestou životní praxe, kterou by bylo škoda minout.

6 SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY

BĚLOHLÁVKOVÁ, Jana, *Dobrovolnictví mladých lidí – motivace a bariéry*, diplomová práce, FHS UK, 2010

DISMAN, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum, 2007, 372 str., IBSN 978-80-246-0139-7

FRANCIS, Julie, The functions and norms that drive university student volunteering, *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, publikováno online: 15.12.2009 ve Wiley Online Library, s.1-12

FRIČ, Pavol, *Dárčovství a dobrovolnictví*, Praha: NROS, Agnes, 2001

FRIČ, Pavol, Tereza POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, Praha: Agnes, Hestia, 2010, 263 stran, IBSN 978-80-903696-8-9

FRIČ, Pavol, VÁVRA, Martin, *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: Neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*, Praha: Agnes, Hestia, 2012

HALL, Michael, LASBY, David, AYER, Steven, GIBBONS, William, D., *Caring Canadians, Involved Canadians: Highlights from the 2007 Canada Survey of Giving, Volunteering and Participating*, Ottawa: Minister of Industry, 2009

HENRIKSEN, Lars S., KOCH-NIELSEN, Ingrid, ROSDAHL, David, Formal and Informal Volunteering in Nordic Context: The Case of Denmark, *Journal of Civic Society*, Vol. 4, No. 3, 2008, 193-209

HOLDSWORTH, Clare, QUINN, Jocey, Student volunteering in English higher education, *Studies in Higher Education*, Vol. 35, No. 1, 2010, 113-127

HUSTINX, Lesley, Institutionally Individualized Volunteering: Towards a Late Modern Re-Construction, *Journal of Civil Society*, Vol. 6, No.2, 165-179, 2010

HUSTINX, Lesley, LAMMERTYN, Frans, Collective and Reflexive Style of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 14, No. 2, 167-187, 2003

JANEČKOVÁ Jana, KOUBOVÁ, Šárka, *Stav dobrovolnictví na ZSF JU po deseti letech IN 10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských čtností*, Kroměříž: Klub UNESCO, Praha: Hestia, 2008

JANOSKI, Thomas, MUSICK, March, WILSON, John, Being Volunteered? The Impact of Social Participation and Pro-Social Attitudes on Volunteering, *Sociological Forum*, 1998, 3, s.495-519

JANDOUREK, Jan, *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001

JEŽOVÁ, Aneta, *Dobrovolnictví mládeže ve věku 20-24 let – zkušenosti, vnímání, role rodiny a vrstevníků v dobrovolnictví*, diplomová práce, FHS UK, 2013

MILLIGAN, Christine, FYFE, Nicholas, R., Preserving Space for Volunteering: Exploring the Links between Voluntary Welfare Organisations, Volunteering and Citizenship, *Urban Studies*, Vol. 42, No. 3, 2005, 417-433

MUSICK, March., WILSON, John, *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington:Indiana University Press, 2008

MUSTILLO, Sarah, WILSON, John, LYNCH, Scott, M., A Test of Two Theories of Intergenerational Transmission, *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66, No. 2, 2004, 530-541

NOVOTNÝ, Michal, STARÁ, Jaroslava, *Dobrovolníci v nemocnicích: metodický manuál pro zdravotnická a sociální zařízení*, Praha: Hestia, 2002

POSPÍŠILOVÁ, Tereza, Dobrovolnictví v kontextu životní dráhy dobrovolníků, *Lidé města*, 12, 2010, 109-133, dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=676>

ŘEHÁKOVÁ, Blanka, Nebojte se logistické regrese, *Sociologický časopis*, 34, č.4, 2000, s. 475-492

SEDLÁČKOVÁ, Markéta, ŠAFR, Jiří, Měření sociálního kapitálu. Koncepty, výzkumné projekty a zdroje dat, *SDA Info*, roč. 7, č. 1, 2005, 4-11

SKOVAJSA, Marek, a kol., *Občanský sektor [Organizovaná občanská společnost v České republice]*, Praha: Portál, 2010, 376 stran, IBSN 978-80-7367-681-0

STACHOVÁ, Jana, *Občanská společnost v regionech České republiky*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008

SUNDEEN, Richard, A., RASKOFF, Sally, A., GARCIA, Cristina, M., Differences in Perceived Barriers to Volunteering to Formal Organizations: Lack of Time Versus Lack of Interest, *Nonprofit Management and Leadership*, vol. 17, no. 3, 2007, 279-300

VAJDOVÁ, Tereza, *Česká občanská společnost 2004: Po patnácti letech rozvoje*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004

VERBA, Sidney, Kay Lehman SCHOLZMAN, and Henry E. BRADY, *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995

WANG, Lili, GRADDY, Elizabeth, Social Capital, Volunteering, and Charitable Giving, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Published online: 20 March, 2008, 19:23-42, 23-42

WARBURTON, Jeni, CROSIER, Tim, Are we too busy to volunteer? The relationship between time and volunteering using the 1997 ABS time use data, *Australian Journal Of Social Issues*, Vol. 36, No. 4, 2001, 295-314

WILSON, John, Volunteering, *Annual Review of Sociology*, 26, 2000, s. 215-240

WILSON, John, MUSICK, Marc, Work and Volunteering: The Long Arm of the Job, *Social Forces*, Vol. 76, No. 1, 1997, 251-272

7 PŘÍLOHA